

Polarni krug

Polarni krug

Naslov izvornika

Polarni krug Revija malih književnosti

@ Elin Anna Labba Prevedeno uz dopuštenje autorice.

@ Linnea Axelsson Prevedeno uz dopuštenje autorice.

@ Sigbjørn Skåden Prevedeno uz dopuštenje autora.

@ Synnøve Persen Prevedeno uz dopuštenje autorice.

@ Inger-Mari Aikio-Arianaick Prevedeno uz dopuštenje autorice.

@ Richard Van Camp Prevedeno uz dopuštenje izdavača

Douglas and McIntyre (2013) Ltd.

Kulturtreger ISBN 978-953-8256-08-0

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu

Nacionalne i sveučilišne knjižnice

u Zagrebu pod brojem 001084395.

Zagreb, prosinac 2020.

6	Uvod
14	Elin Anna Labba: Gospoda su nas poslali ovamo
30	Linnea Axelsson: Ædnan — Zemlja
62	Linnea Axelsson, intervju s autoricom
72	Sigbjørn Skåden: Bdiš nad onima što spavaju
80	Sigbjørn Skåden: Ptice
88	Sigbjørn Skåden: Bilješke iz srca saamske zabiti
98	Sigbjørn Skåden, intervju s autorom
110	Synnøve Persen: Poezija
118	Synnøve Persen, intervju s autoricom
128	Inger-Mari Aikio-Arianaick: Poezija
160	Inger-Mari Aikio-Arianaick, intervju s autoricom
168	Richard Van Camp: Super Indijanci
186	Richard Van Camp, intervju s autorom
192	Biografije autora

Kad smo odlučili ovogodišnju Reviju malih književnosti posvetiti suvremenim autoricama i autorima Polarnog kruga, svijet je bio puno drugačiji. Htjeli smo predstaviti književnice i književnike koji pripadaju starosjedilačkim narodima krajnjeg sjevera što su kroz svoju povijest prošli različite oblike opresije: od kolonizacije, nasilne asimilacije, političke, jezične i kulturne marginalizacije do oduzimanja zemlje, krojenja granica i iskorištavanja prirodnih bogatstava. Geografski prostor Arktika, kao i šireg Polarnog kruga pod povećalom je zbog sve ozbiljnijih posljedica globalnih klimatskih promjena koje u paketu s globalnim korporativnim interesima sve brže otapaju ledenjake i cijelom svijetu prijete katastrofom. Dakle, namjera je bila čuti što o svijetu danas misle i pišu oni koji baštine taj dio planete i čiji su identitet i kultura tradicionalno obilježeni upravo zapadnom pohlepom koja je cijeli svijet dovela u nezavidan položaj.

Revija malih književnosti realizira se u svijetu u kojem se sve izvrnulo zbog globalne pandemije koronavirusa uzrokovanog između ostalog i tom pohlepom, a koja nas je na neki paradoksalan način približila iskustvu svih onih što su bili nasilno razdvojeni i u strahu za svoj način života. Ova jedinstvena pozicija iz koje pišu pozvani autori i autorice čudnim spletom okolnosti bliža nam je danas nego ikad ranije.

Iako su tekstovi tematski vezani uz autohtoni kulturno-povijesni kontekst predstav-

ljenih autora, oni nisu niti reprezentativni niti folklorni. Njihova književnost nije egzotična, ona je punokrvna. Ovi međunarodno prepoznati autori i autorice ovjenčani nekim od najznačajnijih književnih nagrada grade jedinstvene književne svjetove izuzetnog senzibiliteta čiji jezik istražuje granice suvremenosti koristeći različite književne postupke. Tako se Richard Van Camp poigrava pop kulturom, Linnea Axelsson naslanja na starogrčke epove, Sigbjørn Skåden istražuje znanstvenu fantastiku, a Inger-Mari Aikio erotsku poeziju.

Saamska pjesnikinja Linnea Axelsson u epu *Zemlja* kroz priče dviju obitelji u 20. stoljeću otkriva povijest jednog naroda, dok Elin Anna Labba o istom razdoblju progovara kroz riječi svjedoka u svojoj publicističkoj knjizi *Gospoda su nas poslala ovamo* iz koje donosimo ulomke. S druge strane oceana dolazi Richard Van Camp, ponosni pripadnik plemena Tł̥ch̥q̯ s bogatom književnom karijerom čija bi priča *Super Indijanci* mogla biti smještena u bilo kojem hrvatskom gradu u kojem sprega korupcije, nepotizma i nacionalnog identiteta dovodi do komičnog obrata. O tijelu, erotici, društvenim normama i suvremenoj ženi kroz poeziju progovara saamska pjesnikinja Inger-Mari Aikio, dok saamski autor Sigbjørn Skåden humoristično i autoironično prokazuje stereotipe o 'nazadnima' u pjesničkim zapisima *Bilješke iz srca saamske zabiti*. Isti autor se u svojim romanima bavi

prošlošću i sadašnjošću saamske obitelji u romanu *Bdij nad onima što spavaju* te budućnošću Zemlje u futurističkom romanu *Ptice*.

I konačno, dok čitamo poeziju Synnøve Persen, pjesnikinje i umjetnice koja je cijeli život posvetila borbi za saamski jezik i kulturu, vraćamo se prirodi koja predstavlja ključno mjesto njezinog književnog iskustva. Ako postoji citat koji bi sažeo ovu antologiju, onda je to ulomak iz njezine pjesme koji kaže: 'snijeg se topi ... / strpljivo čekam / što će donijeti ova vremena'.

Gospoda su nas poslali ovamo

‘Ingá siessá imala je mlađu sestru, Johanne siessá. Jedne jeseni, kad su se trebale odseliti iz Senje, Johanne nije bila zdrava pa je ostala tamo s rodbinom. A onda je stigla zabrana preseljenja natrag u Senju. Godine 1920. zabranili su im da se vrate ovamo... Nisu znali da se sljedeće godine neće moći vratiti, ostavili su Johanne tamo. Bilo joj je šest godina.

Živjela je kod naših rođaka koji su je tada usvojili. Bilo joj je dobro i naslijedila je i njihovu kuću. Tek kao odrasla stupila je u kontakt sa svojom sestrom i nama... Bila sam tamo u posjeti i ponudila me svojim finim ribljim popečcima.

Johannina polusestra ispričala mi je kako je Johanne nekoliko proljeća sjedila iza štale. Sjedila je tamo i čekala da dođu po nju.’

Lássbiet Heaikka Johánnas
Johannes Marainen
Roditelji su nasilno preseljeni iz Sážže
1920.

‘Dom je dom. Šatori od treseta i šatori za koze i mjesta za mužnju i zemlja za ispašu. Ostavili su sve neobavljeno... Kad su već bili istočno od Gárasavvona, tek su im tada rekli – tamo se više nećete seliti. Njihovi domovi ostali su tamo i istrunuli. Zemlja je uzela natrag što je njeno. Ostao je samo mali krug treseta...

Uvijek kad bi se vidjeli, pričali su o tome... svom ‘kraljevstvu’. Tako su zvali Gárasavvon i otočice kod Romse. Bilo je to kao neka druga zemlja. Ali znaš, nikada nisu htjeli pokazati da plaču. Nego su otišli do brežuljaka i tamo hodali. Nisu htjeli da ih djeca vide.

Jer mi ništa nismo znali o tim vremenima, samo kad bi došli ljudi iz drugih naselja, kad bi se vidjeli... onda bi pričali kako je nekada bilo. Uvijek su to bile tako lijepe priče. Njihov im je otok ostao u sjećanju kao najljepše mjesto na svijetu.

Jednom kad smo bili tamo kod Romse s eidde váidni i Jovvna i Elle i moja majka gledali su prema otoku i jako poželjeli tamo otići, ali nismo otišli.

A onda su ta sjećanja nestala.’

Gátriina Lásse

Lars J:son Nutti, čiji su roditelji nasilno preseljeni iz Ráneša 1919.

U jednoj pukotini stijene pronalazim rascijepljene kosti. U drugoj pukotini zarđalu krhotinu. Zelenkasta je, hrapava pod rukom. Komadić bakrenog lončića koji je ostao tu?

Vratim je natrag na isto mjesto, oprezno, kao da će se slomiti. To bi mogao biti trag onih koji su ovdje živjeli. Možda je ovdje još otkad su ih nasilno preselili?

Prije je bilo više tih stvari koje su ostale, kažu oni koji su ranije bili ovdje. Udžbenici iz ljetne škole. Lonci i svašta. Možda je još svašta preostalo ispod odlomljenih grančica na kojima stojim? Tu negdje živjela je naša rodbina, ali nitko mi do sada nije mogao reći gdje točno. Slijedili su sobove do ovamo sve dok više nisu smjeli tu ostati.

Konvenciju o ispašama za sobove koja je pokrenula ta prisilna preseljenja 5. veljače 1919. godine potpisali su ministri vanjskih poslova Švedske i Norveške. Od 1923. na zakon stupaju 202 paragrafa na ružičastom papiru, u koricama plavima poput košulje narodne nošnje Saama.

Po konvenciji, Švedska i Norveška su dogovorile da isprazne pašnjake za sobove uz obalu. Zatvore otoke i poluotoke, a na drugim mjestima bliže granici ograniče broj sobova. Konvencija zatvara komade obale za goniče sobova kako bi stvorila mjesta za obrađivanje zemlje. Ponekad ih zovu ‘sobovska pošast’ – te sobove koji se svake godine sele prema obali. Nema mjesta za nešto što se smatra da je u izumiranju, kao što je takav život

koji se veže uz brigu za sobove, a kojim se, još uz to, bavi rasa koja je u izumiranju. Norveška, koja je sada nova, neovisna zemlja, nekoliko je desetljeća radila na tome da se riješi i sobova i ljudi koji ih slijede. Zemlja će biti norveška, i u Norveškoj će živjeti samo Norvežani koji govore norveškim jezikom. Ivar Björklund, profesor kulturalnih studija, kaže da se, u osnovi, tu radi o socijalnom darvinizmu. Na Saame se gleda kao na manje razvijene od ostalih. Oni predstavljaju nešto staro. 'Na njih se gledalo kao na nešto što nema nikakve veze s nama, strane državljane iz kulture koja izumire. Smatralo se da je samo pitanje vremena prije nego što i oni nestanu. Drugim riječima, oni zadovoljavaju naše predodžbe o onome drugome, o onima koji su drukčiji od nas i od kojih se želimo distancirati.' Ivar Björklund naglasi da je norveška država imala sve mogućnosti na raspolaganju da to distanciranje i provede.

U veljači 1919. švedske vlasti presele prve obitelji. One koje ljeta provode kod Soltunjärvija na otoku Ráneš sjeverozapadno od Tromsøa. Prošlo je tek tjedan dana otkada je konvencija potpisana, još se ni tinta nije osušila. Što su učinili s šatorom? Nastambama u kojima su čuvali hranu? Poljima za sobove? Rodbinom? Prijateljima? Hoće li se ponovno vidjeti? Mladi se parovi ubrzano žene kako bi se mogli zajedno preseliti. Brza vjenčanja bez smijeha. Nabrzinu ih presele u selo Saama Unna tjerusj u općini Gällivare.

Sve ide tako brzo da vlasti sve formalnosti sređuju naknadno. Mogu potpisati prijave kad stignu. Na dokumentu koji je napisala Služba za pitanja Saama, ostavljeno je mjesto za potpis. Tu nesigurnom rukom stave inicijale.

Koliko razumiju od cijele te konvencije? To je pravni tekst napisan na norveškom i švedskom, tek je kasnije preveden na finski. Nikada nije preveden na saamski, jezik kojim se ovdje govori već tisućama godina. Mnogi poput Ánne Márje nikada nisu ni išli u školu, i osim finskog i malo norveškog, znaju samo svoj jezik. Da su znali što se događa, nikada ne bi ostavili djecu kod rodbine i napustili svoje stvari. 'Nismo se stigli ni oprostiti', rekli su mnogi od intervjuiranih.

U proljeće 1920. kreće nekoliko dugih kolona sobova od Nearvá i Gárasavvona. Sedamdesetero je ljudi dobilo gotove, popunjene prijave da ih se premješta u općine Jielleváre, Jáhkámákke i Árjeplouvves. Ánne Márjá, Guhtur i djeca stižu u Tuorpon 1920. godine. Tražim njena svjedočanstva o preseljenju, ali pronalazim samo nekoliko rečenica, poput one krhotine koju sam pronašla. Ona koja se smije kad se prisjeća njihovog ljetnog tabora, ne želi se sjećati preseljenja. Kaže da je sanjala o tome da može posjetiti očev grob, ali da nikada više nije otišla tamo. A onda se na vrpci čuje kako je uzdahnula i rekla da bi radije pričala o nečemu drugome. O preseljenju više nema što za reći. Srećom, postojali su drugi koji su u detalje

ispričali o tome kako je prošlo preseljenje. Pričali su o pašnjacima, sanjkama, vremenu. Sobovima koji se bune. Životinje su navikle da u proljeće kreću prema zapadu. Morali su upotrijebiti svu svoju snagu da prisile sobove da krenu u krivom smjeru, prema jugu.

(...)

Joik je utihnuo
NA PUTU ZA GÁVTSJÁVRRIE
TRAVANJ 1931.
Inggá Biette ja Čuoigi Elle Gáren
Per Tomasson Skum i Helena Skum

Inggá Biette opsuje. 'Nije dobro.' Mnogo se puta u proljeće selio, ali ovo je nešto drugo. Ako ne držiš sobove cijelo vrijeme na oku, okrenu se i krenu natrag. Životinje su nemirne i ne slušaju. Samo su nakratko stali da se odmore. Ostavljaju za sobom umornu, prošlogodišnju telad koja stalno zaostaje.

Prva polovica preseljenja prošla je bolje, ustvari cijeli put od šuma Jielleváre do šumskog jezera Mört. A onda je počela kiša. Sad pljušti. Snijeg nestaje. U samo nekoliko dana tlo je postalo mokro i porozno. Kopita ih ne nose, propadaju. Danju se teško kreću, a noću se sve zaledi. U rano je jutro ledena kora toliko tvrda i glatka da blista poput srebrne žlice na prvoj svjetlosti. Životinje krenu u potragu za lišajevima i rasprše se.

Posvuda po šumi, na nepoznatoj zemlji, mnogo je velikih sobova. Drže se u malim krdima. Ili su sami. Glasanje ih privlači i dovlači te nepoznate sobove njima. Prisiljeni su se zaustaviti na jednom otočiću i razdvojiti svoje sobove od tih koji nisu njihovi. Koliko još dugo moraju putovati?

Tek kad su stigli sjeverno od Málegea, vide da se snijeg otopio s južnih strana planina.

‘Prešli smo skoro stotinu kilometara bez odmora’, procijeni Duommá ili Partapouli kako ga većina ljudi zove. Partapouli je oženjen Inggá Bietteovom sestričnom Ingom. A Partapouli je bratić Elle Gáren, Inggove žene. Partapouli je godinama pisao pisma Službi za pitanja Saama kako bi izbjegli ovo preseljenje, ali eto, sad su tu.

Inggá Biette i Partapouli se savjetuju. Da puste sobove koji vuku sanjke da se priključe stadu i pošalju sanjke kolima? Sobovi ne mogu više vući. U Málegeu pronađu auto koji će prebaciti njihove stvari, ponesu sa sobom meso i kruh, a odjeću uguraju u vreće. Inggá Biette sa sobom je poveo Nilsa Duommu, svog najstarijeg sina. Dječak mora raditi kao odrastao, ali ne žali se. Ponosan je na svoje nove, tvornički izrađene skije. Nedavno ih je dobio i nemaju ni ogrebotine. Bilo je to onoga dana kad je kotarski poglavar došao u posjet da vidi kako napreduje preseljenje. Hodao je uokolo u kaputu do poda i primijetio Nils Duommove naslijedene, ručno izrađene skije. ‘Nisu li malo predugačke za dječaka?’ Dan kasnije stigao je auto s novim skijama i pozdravom od njega.

Nils Duommá ih, svaki put kad se zaustave, pažljivo odlaže da uspravno stoje.

Sobovi hodaju niz puteve. Čim mogu hodati u smjeru zapada, ide lakše. Rijeke divlje teku. Kod Malå-Vännäsa ponovno počne pljuštati kiša. Crveni coflek na Inggá Bietteovoj kapi teško visi. Dlake na krznima su zalizane. Partapouli

krene uhvatiti nekoliko sobova koji su pobjegli i dugo se ne vraća. A onda se vrati praznih ruku. ‘Prešli su rijeku’, kaže. Izgubili su još četrdeset životinja.

U Gargnäsu ih nestane šezdeset. Partapouli se vrati s dvadeset. Ostale nije uspio pronaći. Inggá Biette proklinje put koji je kiša obrisala.

Zadnji dio puta do Suorsse nema snijega na tlu. Nils Duommá nosi skije.

U Suorssi njihove žene Ingá i Elle Gáren slušaju novosti kako je prošao put. ‘Jedva da nam je koje stado preostalo. Izgubili smo ih...’ Inge su usnice samo crta, grize gornju usnicu zubima. Elle Gáren će se uvijek sjećati kako ju je gledala. ‘Moj polubrat i Duommá mora da lude.’ Ingá stvarno nije htjela doći ovamo.

Obje su došle vlakom, zajedno sa svojom djecom. Pripremile su sanjke i sve spakirale tako da na vrijeme dođu na postaju u Fjällåsenu. Elle Gáren je odjenula najmlađe u nošnje na cvijeće. I ona je nosila pregaču od iste tkanine, ključ je imala u džepu. Njena najstarija kćer Inger Ánná zna švedski. Ona je kupila karte za vlak za sve njih i prevodila. Na sam vrh vreće Elle Gáren je stavila svoj bakreni lončić. Kad se vlak zaustavio u Bastuträsku, otišla je po kavu.

Vidi da je Inger Ánná ponekad promatra. Osjetljive su to godine, misli Elle Gáren o kćeri. Njoj je najteže jer je dovoljno stara da razumije. Čak su se goniči sobova u selima Jiellevårea žalili

što su tamo ostali. Kćeri je bilo teško što nije mogla ostati s dečkom, bratićima i sestričnima, novim prijateljima. Pet su godina ostali tamo. Za to vrijeme čovjek ipak pusti korijenje. A sada će djeca ponovno promijeniti školu. 'Livččii veahá lága-but...,' kaže Inger Ánná. Da su ostali u Jielleváreu, barem bi bili malo bliže kući.

Elle Gáren je mislila da će uzeti sobu u hotelu kad stignu u Suorssu, ili barem unajmiti neku kolibu. Sin Biette sjeća se majčina šoka kad su stigli. 'Odveli su nas do štale. I tamo nas ostavili. Bilo nas je devetero samo u našoj obitelji, majka, moje sestre i braća i Partapoulijeva Ingá i Johán. Jedanaestero ljudi u štali.'

Prođu kroz široka drvena vrata. Djeca se popnu na povišeni dio. Elle Gáren pokuša ukloniti slamu koja im je zapela na bundicama, kapama. Njihove cipele od sobove kože mokre su i crne na stopalima, te njihove uske, pažljivo skrojene i fino sašivene cipele. Djeca se igraju s konjima i hrane ih sijenom. Elle Gáren im ne želi reći da se prestanu igrati. Dobro je da ne razumiju zašto ne mogu stanovati nigdje drugdje. Kad bi taj nadglednik samo znao kako je uvijek ribala pod kod kuće u Sohpparu. Kako je sve bilo čisto. Ima osjećaj da joj se miris zavlači pod kožu, usisava sav zrak. Složi im mjesta za spavanje što dalje od životinja. U štali je hladno kao u njihovom šatoru kad ne zapale vatru, ali je zagušljivo, nema zraka. Pokušaju što više vremena provoditi vani.

Suorssá je veliko selo i pomalo podsjeća na Vazás s rijekom, dvokatnicama i pucanjem leda. Ponekad im neki radoznalac dođe u posjet. 'Dobrodošli,' kaže jedan muškarac blagog lica. Predstavi se kao Anders Grahn. Njegov je saamski teško razumjeti. Kažu Inger Ánni da priča švedski, ali ona na gotovo sva pitanja odgovara ne. Boji se da nešto krivo ne kaže. Prevede im da on živi u Bissehisu i priča im o planini gdje su stigli.

Rano jednog jutra kolima koje vuku konji dođu nadglednik Emil Eriksson i Ragnvald Strömgren. Kažu im da idu dalje prema zapadu. Putovanje je besplatno. Služba za pitanja Saama plaća. Prespavat će u Erikssonovoj kolibi u Kraddseleu.

Elli Gáren i Ingi lakne. Tamo ima pravih kreveta i peć. Ponijele su iskrzanu knjigu psalma na finskom. Mala Rihta i Elle Gáren pjevaju. Rihta se uspravi kad je gospoda pohvale i kažu: 'Ova djevojčica ima baš lijep glas.'

Dok se oni voze konjskom zapregom, stado sobova produži dalje uz rijeku. Ponovno nestane četrdeset ženki. Ponekad se Partapouli vrati s nekoliko njih, ali većina je izgleda krenula prema sjeveru zacrtanim putem. Zamole nadglednika ako bi se mogli zaustaviti da se ženke otele, ali na mjestu gdje mogu držati svoje krdo na oku. On odmahne glavom, mjesto za to već je određeno. Partapouli je tih. On i Inggá Biette konstatiraju

da to mjesto nije prikladno.

Prvog tjedna u svibnju izgube sobove na rijeci Vindeln. Još dvjesto pedeset sobova vrati se ravno natrag. Putem prema sjeveru. Ženke s velikim trbusima su nestale. A s njima i višegodišnji prihodi, svi ti novi telići. Biette čuje za to kad su stigli u Gávtsjávrrie. 'Samo su se raspršili. Mladi sobovi, mužjaci. Svi su otišli prema sjeveru. Cviljeli su i otrčali. Samo nestali. Znaš, nepoznato im je ovo tlo. Hoće kući, na svoju zemlju.'

Obitelj se preseli u Gieråjvvie. 'Podigli smo šator tamo iza planine. Tamo smo živjeli prvog proljeća i ljeta. Tijekom ljeta Biette pipka uši koje su sačuvali kad su označavali sobove. Nije nam puno sobova ostalo...'

Elle Gáren ne zna kako bi zahvalila ljudima koji im pomažu. Wilhelm Forsvall dopusti im da stanuju u njegovoj dugačkoj kolibi na kaju, a trgovac Yngve Forsvall im kaže da sve mogu platiti kasnije. Georg Jonsson im proda skladište s potkrovljem. Elle Gáren i Inggá Biette pričaju djeci priče što su sve dobili. Ona se već nekako snalazi s hranom, ali s drugim stvarima je teže, s platnom i cipelama. Zato krpa, pere i jurca uokolo kako bi sve bilo lijepo. Srećom, jezero je bogato ribom.

Elle Gáren je naučila par riječi da se može zahvaliti na švedskom, ali nikada joj nije bilo lako učiti strane jezike. Kad nema mise, ona organizira svoju u šatoru, svake nedjelje u jedanaest. I ovdje imaju crkve, ali nisu kao one na sjeveru. Vjera je

slabija. Djeca znaju da ne smiju raditi nedjeljom, jedini je izuzetak rad u šumi, sa sobovima. Bog neka pomogne onome tko baci mreže. Elle Gáren se čvrsto drži vjere, što god da se dogodi, nije njihov izbor. Tako kaže djeci. 'Bog daje, Bog uzima.'

U školi se nekada šapće o tome da su oni lopovi sa sjevera. Da su svi ti sjeverni Laponci kradljivci. Da bi se trebali vratiti odakle su došli. I kako je bilo prije nego što su došli. Inggá Biette je prvi koji bi se vratio. Kaže da je nepoznat čovjek kao nepoznat pas. 'Znaš kako to bude s nepoznatim psom. Svi se drugi psi skupe oko njega.'

Doma je njihova obitelj bila poznata kao juoigalaš, obitelj koja pjeva joik, ali otkada su došli ovamo Inggá Biette jedva da je koji put joikao. Kao da su mu riječi zapele u grlu, ne prate vjetar. Joika kad sretne nekoga iz starog kraja ili kad ga nitko ne čuje. Lula mu visi iz kuta usana, kao zalijepljena na svom mjestu. Teško podnosi ove crne šume. Borove koji ne propuštaju zrak. Telići koje bi sad tijekom ljeta obilježio, nalaze se negdje između Västerbottena i Sárevuopmija.

'Ostalo mi je samo pola stada. Pola... Svjestan sam i tih loših stvari, ne samo dobrih.'

Kasnije će često razmišljati o tome zašto su jednostavno poslušali te državne službenike koji su raselili ljude.

'Bili smo ljudi, trebali smo barem tužiti kotarsku upravu koja nas je poslala ovamo i zbog koje smo izgubili sobove. To bi trebali platiti.'

Linnea

Axelsson

Ædnan — Zemlja

*Žene napuštaju tabor
(Ristin)*

Pažljivo

zavezala sam
sjećanja

—

Izdajnička društva

dolazila su i odlazila
kako im se htjelo

—

uspravljala su me
i rušila

—

Srp je zablistao
dok sam vukla
prtljagu

Naš slabi dječak
mirno je čekao

na skijama

—

I on je podigao
svoj
ranac

i pažljivo
posložio
cjepanice na hrpu

—

Možda

je to učinio

S prtljagom u naručju

sjetim se
kad su naši dječaci
bili maleni

—

Tada smo se još selili
zajedno

hodali
po teškoj kiši

—

Držim slaboga
za ruku

Nila dugo može
hodati i sam

kao njegov brat

—

Voda mu prodire
kroz odjeću
koja potamni

borimo se
s vjetrom
da podignemo šator

—

Zatim ležimo
i čekamo
da kiša prođe

—

Odjeća
visi i suši se

A ja obrišem
šalice za kavu
krpicom

stavim ih
u veliki sanduk

—

Popipam
vrećicu s brašnom
srebrni broš

—

Navečer se
Ber-Joná jako sporo
budi

Sunce je grijalo
cijeli dan

A on mirno leži

Dok mu se misli
sasvim ne razbistre

—

Aslat sjedi i
sluša sobove
koji mirno pasu
u blizini našeg logora

—

Jedan je toliko pitom
da se prišulja
našem šatoru

gurka
tkaninu

a Ber-Joná
zareži na njega

A onda mi kaže
neka se glasam kao tetrijeb

—

Je li i njega mučilo

ovo sjećanje

—

Jednom

zavezala sam Aslata
uz jednu stijenu

Otišla dalje
brati močvarne jagode

—

Bilo mi je teško
pa sam skinula
hlače

zavezala nogavice
i u to trpala jagode

—

Puna marama i najmanja krpa
i uspjela sam zatvoriti
ranac

Prepun jagoda

Crna je lokva prodrla
iz mahovine

a voda je bila ledena
lijepo mi hladila vrat

—

Suri orao
pojavio se
crn na nebu

oka žutog
i crnog

—

U žutom oku

svijet se drukčije zrcalio

Ispružio je kandže
i survao se prema Aslatu

Ispustila sam jagode
i vrišteći potrčala
podignutih ruku

—

Gledala tu tešku
grabežljivicu kako se uzdiže

—

Sve je bilo kao i obično

osim te sjenke

—

A Nila

on se rodio prljavo bijel

—

Zgužvanog lica

bila je to sjenka

—

Prijateljica mi je stavila
to tanašno tijelo
na prsa

—

Ispružila je
te tanke ručice
i stavila svoje palčeve
u njegove šake

Ali on ih nije uhvatio

Samo je mirno ležao

ispruženih ruku

—

Vidjela sam kako mu ne jako
srce titra
pod kožom

Vidjela sam sjenke
i nježni
prsni koš

—

Sve te sjenke
koje su grabile
njegova prsa

u ravnodušnoj igri

Sve te slabašne
meke dijelove sam vidjela

sve što je
popustilo u njemu

—

Sve to

što ga je
iznevjerilo
čim se rodio

—

Rekla sam:

Odnesi ga van
na zrak
moramo probuditi
njegov bijes

Hladnoća ih obično
razjari

—

I moja je prijateljica podigla
Nilu iz drvene kištre

—

Krhka mu je glavica
samo visjela

Noge se opušteno klatile
a glavica se zatresla
u njenom naručju

kad se spotaknula
u snijegu

Zatim sam dugo ležala

i gledala njegovo lice

—

Valovi su tonuli
i ponovno se uzdizali

široko čelo
jako razmaknute oči

—

Moje crte lica
koje su se uzdizale uzdizale

i mamine crte lica

—

Preko jagodica
obrva

Osjetila sam da se smiješim

—

Možda sam
uvijek tražila
tragove mame

izvan sebe

Selo Karesuando. Zima 1920.
(*Ristin*)

Puna su mi usta
Šveđaninovih prstiju

odjeća posvuda
po podu

—

A ja mislila
da je zbog mojih
bolnih zuba

liječnik došao

—

Tvrđim me alatima
izmjerio

učeni muškarci
u svakom kutu

Oštrom olovkom
koja grebe

prošli su
kroz mene

—

Shvatila sam da se
jedna niska pojava
ukazala
na njihovim papirima

Kraljevskom je tintom
nacrtana
čistokrvna životinja

—

Okovi
naše patnje

otkopčali su
pojas koji sam sama sašila

—

Grudi su mi visjele
njihovo gađenje sjalo

—

Vidjela sam
kako im se maleni nosovi
mršte

istovremeno su se
smijali

—

Prijateljica pored mene
brzo mi je navukla
suknju

A onda tiho prevela
njihovo pitanje
što radimo
kad imamo menstruaciju

—

Iza liječnikova ramena
župnik

—

Čula sam ga
kako kaže na finskom:

Njihovi muški toliko piju
da se bog rasplače, a
vrag nasmije

A sram je

pustio korijenje u meni

zbog moje tamne kose
i mojih
tamnih očiju

—

Ispred staje
drhteći su čekale
kćeri moje prijateljice
da na njih dođe red
za pregled

—

I izvukli su
mog jadnog Nilu

ne znam otkuda

Fotoaparat se uperio
prema njegovom
uznemirenom licu

dok nije samo
propao u zemlju

—

Gledala sam ih kako gaze
po njemu
teškim čizmama

Dovukli su
stolice i
sjeli na njega

—

Primijetila sam
koliko je narastao
više nije dijete

dok je tako stajao uvenuo
i nijem među njihovim
golim rukama koje
su ga dirale

—

Trebali bismo ga
odvesti u bolnicu
rekao je liječnik

i konačno me
tijelo poslušalo

—

Prišla sam
muškarcima
i izvukla njega slaboga
iz Šveđaninovih kandži

Nomadska škola. 1963.
(Lise)

Švedski je
jezik rastao
duž misli

—

Saamski je odavno
zaspao u tijelu
od srama

zbog patnje

—

Ugušen
zatvoren u sebe

Glas se kretao
jedva primjetno
bilo ga je gotovo nemoguće
maknuti

Švedska povijest
častohlepnih kraljeva
moćnih velikih naroda

podigla je cijeli razred
prema obožavanju
bliže obožavanju

—

Kao da naši
roditelji i mi
nikada nismo ni postojali

nikada nismo ništa
stvorili

Moje je srce vidjelo

jedno vladajuće tijelo
kako se uzdiže iz
svijeta tijela

—

Vladajuće tijelo
junaka

—

Nisam
odbacila
to sjajno
tijelo

Nisam bila ravnodušna
prema toj veličini

Poriv za prilagodbom
bio je jak

iskotrljao se iz grudi

—

Dok je pogled
vladajućeg
progrizao svoj put u moj život

ravno kroz moje vrijeme

—

Širom otvoreno
tijelo djeteta

koje već nekoliko godina
živi u kući
svojih vladara

Ušuškano
njihovim velikim

širom otvorenim dvoranama

Intervju s autoricom

Ædnan je epska poema na 800 stranica čiji ulomak smo u Antologiji preveli. Iz njega se vidi tek djelić priče pa bih vas zamolila da nam kažete više o priči?

Knjiga se može opisati kao jedna duga epska poema koja, nadam se, osvjetljava i čini opipljivim trenutke u životima dvije Saami obitelji od 1917., ako se dobro sjećam, pa stotinu godina unaprijed. Ti trenuci se jako razlikuju, naravno, oni proživljavaju ljubav i tugu, gubitak i tajne, ali i puno opresije od strane švedske države.

Poezija za razliku od romana, ima 'luksuz' ne pripovijedati, već prizivati. Vi ste odlučili spojiti ova dva postupka kroz ep. Zašto?

Nije to uopće bio svjestan izbor. Došao je prirodno i intuitivno. Slažem se da poezija priziva, a proza priča priču, ali postoji i poezija koja je vrlo narativna i poetska proza s puno tišine, ritma i senzualnosti. Stoga, po meni, na neki način ono što ih razdvaja nije jasno, ali je na drugi način vrlo jasno. Počela sam pisati poeziju kroz slike ljudi koje sam vidjela, a onda se 'subjekt' u tekstu pretvorio u te ljude, a

njihovi doživljaji su postali priče, neke i iz moje obitelji, dok drugi dijelovi nisu iz moje obitelji, oni su samo slike, fantazije. Nakon nekog vremena pronašla sam taj ritam koji mi je omogućio da pišem o ljudima koje sam željela pratiti kroz duga vremenska razdoblja. Počela sam razmišljati i o epskoj poeziji, starom načinu pripovijedanja o povijesti, poput *Ilijade*, *Eneide*, *Edde*. Starih epova o obiteljima i junacima i sukobima među nacijama itd. Dakle, željela sam ući u to s tim vrlo običnim ljudima.

Ritam poeme je spor i introspektivan, s nekim sanjarskim momentom. Prekidaju ga duge tišine, čitatelj mora praviti duge stanke i biti u tišini. Velike bijele površine papira podsjećaju na prazne prostore na kartama europskih kolonizatora, praznine u povijesti kako je pripovijedaju zapadnjaci, ali podsjećaju i na prisjećanje, razmišljanje o prošlosti, na nepričanje, i naravno, na snijeg. Zašto su tišine i praznine toliko prisutne?

Mislim da je tišina u književnosti, kao u knjigama koje čitam i volim, vrlo važna. Tišina, senzualnost, prostor. Tišina je

važna i u životu. No, postoji i iskustvo negativne tišine i vjerujem da je vrlo uobičajeno među ljudima iz regije Sápmi¹ da govore o tišini u svojim obiteljima zbog traume i bolne povijesti o kojima je bilo teško pričati.

Snažne i uznemirujuće slike su prikazane u tek nekoliko riječi, sporo, što donekle proizvodi dojam noćne more. Kako je noćna mora povezana s iskustvom Saamija i s vašim osobnim iskustvom?

Možda ulomci za ovu Antologiju imaju taj dojam noćne more i možda se noćna mora na neki način sugerira formom, nisam baš o tome razmišljala. Postoje i mnogi drugi osjećaji u knjizi. Smiješni ulomci i mjesta na kojima osjećaju radost i mir i ljubav, kad se povežu i svi budu sretni i kad je lijepo vrijeme. Ali da, iskustvo Saamija puno je noćnih mora i neke sam u ovoj knjizi pokušala istražiti.

1 Regija koja se prostire na sjeveru Norveške, Švedske, Finske i na sjevero-zapadu Rusije koja označava prostor u kojem je tradicionalno živio narod Saami.

Narod Saami prošao je nasilnu asimilaciju i kolonizaciju. Poema to predstavlja vrlo visceralno, govori o medicinskim pregledima žena, pogledu bijelog muškarca i korištenju fotografije zbog koje žene obuzima sram. Je li sram ostavio traga na identitetu Saamija, pogotovo žena, i ako jest, na koji način?

Da, rekla bih da je sram, koji je po mom mišljenju uobičajen među manjinama i možda naročito među starosjedilačkim narodima, jer postoji taj stari način opisivanja starosjedilačkih kultura kao primitivnih, dio Saami identiteta. Sram od onoga što jesi. Sram od onoga tko si. To je na primjer dovelo do gubitka jezika. Mnogi u starijim generacijama mislili su da je bolje da njihova djeca govore švedski zbog nepravde i stigme. Ne znam je li element srama tipično žensko iskustvo, mislim da je to kombinacija tuge i srama, kao i ponosa, sve zajedno. Osjećaji su toliko prepleteni da ih je gotovo nemoguće razdvojiti.

U ovoj knjizi predstavljamo pisce iz starosjedilačkih naroda Polarnog kruga. Nama se čini da stanovnici te regije, bez obzira na svoje specifičnosti, imaju

nešto zajedničko u ovom trenutku. Osim iskustva kolonizacije i prisilne asimilacije, oni dijele i iskustvo življenja u ekstremnim prirodnim uvjetima, ali i iskustvo radikalne promjene tog okoliša zbog globalnih klimatskih promjena. Kako vi doživljavate prirodu u svojoj knjizi i kako je ona povezana sa Saami identitetom?

Ljudski život ne postoji odvojen od prirode, kako ja to vidim, i mislim da je u tome razlika između saamskog i švedskog pogleda na prirodu. Ne izlaziš u prirodu, možeš otići u šumu ili na more, ali si uvijek neizbježno u prirodi i njezin si dio. Baš sam neki dan vidjela naslov koji sugerira da bi pandemija mogla na neki način 'smanjiti jaz između čovjeka i prirode'. Meni je to prilično bizarno. Nema razlike između ljudi i prirode, rođeni smo u prirodi, mi smo njezin integralni dio. Ako se klima promijeni toliko da se ljudsko društvo kakvo danas poznajemo raspadne, to ne znači da će zemlja umrijeti, to znači da će ljudi umrijeti. Nije nužno da mi ubijamo planet, mi ubijamo sebe i za nama u smrt povlačimo druge vrste. Nekad je smiješno kad čitaš članke kako moramo 'spasiti klimu'. Kako da

spasimo klimu? To je kao da spašavaš plimu ili tako nešto. Takvi izrazi stvarno naglašavaju, po meni, razliku između više švedskog i više saamskog pristupa prirodi.

Vaša poema je vrlo politična, ne samo zbog teme kojom se bavi već i zbog svoje estetike. Koji je odnos između politike i poezije u vašem radu?

Književnost je uvijek politična. Ne bojim se političkog u poeziji, ali mislim da je važno ukazati na predrasudu u percepciji Saami umjetnosti kao uvijek političke, aktivističke i okrenute opisivanju prirode. To nije nužno krivo, ali može umanjiti njezinu kvalitetu. Ako pišete poeziju o recimo obiteljskoj traumi iz pozicije manjine, često se onda opisuje kao vrlo politična i informativna. Ako isto učinite iz pozicije većine, onda je to samo umjetnost. Za mene je pisanje *Ædnan* bilo uglavnom vezano za poeziju, za pokušaj da budem iskrena kao čovjek, kao pjesnikinja. Istovremeno, potpuno je prirodno i pravedno ako ljudi pjesmu smatraju političkom jer se bavi zlostavljanjem i opresijom u švedskoj povijesti.

Sigbjørn

Skåden

Bdij nad onima što spavaju

Ulomak iz romana

Djed s užitkom jede tople plosnate pogače. Maslac i sirup nakupljaju mu se na ustima i cure niz prste. Soba diše, dah zemlje i drva. Jedini zvuk proizvodi Djed koji jede. U dnu stola u dnu prostorije kraj jedinog prozora u prostoriji Prabaka sjedi i gleda djecu. Svjetlo ulazi kroz prozor, pada na Prabakino lice.

Djed temeljito poliže prste.

Jesi li sit, dijete? kaže Prabaka. Ne valja biti gladan prvi dan škole. Nasmiješi se Djedu.

Da, odvrati Djed kratko, pogleda tri starija brata koji sjede za stolom i čekaju.

I Prabaka se okrene prema njima.

A vi, jeste sigurni da ste siti? Hoćete ponijeti još po jednu pogaču u ruci?

Ne, u redu je, kaže Amund, najstariji sin. Ostali kimaju.

Moramo poći ako ne želimo zakasniti, doda.

Da, ne smijete zakasniti, kaže Prabaka.

Pred vratima ih zaustavi. Zadrži ih.

Morate paziti na brata, kaže okrenuta starijoj braći.

Rekla si to već tisuću puta, mama, kaže Hilmar, drugi po redu.

Amund ga prostrijeli pogledom. Potom se okrene Prabaki.

Pazit ćemo ga, kaže. Obećavam.

Prabaka ostane stajati na kamenoj stubi i gledati za četvoricom dječaka dok ne dođu do

kraja staze i nestanu za grmljem borovice na rubu livade. Onda se okrene i uđe u zemunicu. Unutra ispeče ostatak tijesta za kruh. Meka masa formira se u Prabakinim rukama, mijesi se i valja, postaje elastičnija, žilavija. Zatim ga rukama rasporedi u malene, plosnate pogače i stavi u peć. Hrpu pogača stavi u posudu i na kraju ih pokrije krpom. Zatvori ventil na peći tako da polako dogori pa izađe iz zemunice. Samo ona i kokoši su u dvorištu. Dan je topao i ugodan.

U vrijeme večere opet zapali peć. Najprije stavi lonac s krumpirima na peć, ostavi da se skuhamo, a onda stavi lonac s ribom. Miris haringe ispuni zemunicu. Upija se među brezove grane na stropu, upliće se među snopove u sloju od brezove kore i taloži u zbijenu zemlju.

Sjede sklopljenih ruku i spuštenih lica dok Pradjed zahvaljuje Gospodinu na hrani. Potom Prabaka dijeli jelo u posudice, najprije Pradjedu, zatim dječacima pa na kraju sebi.

I, Roberte, kako je to biti školarac? kaže Pradjed, okrenut prema Djedu.

Djed se energično trudi sažvakati ribu koju ima u ustima.

Zabavno, kaže on u pauzi od žvakanja.

Samo zabavno? reče Pradjed. Nisi ništa novo naučio?

Jesam, učiteljica nas je učila brojiti na norveškom, hoćete čuti? kaže Djed.

Jasno da hoćemo čuti, reče Pradjed.

Djed proguta zadnje komadiće jela što ih je imao u ustima. Načas se koncentrira, a onda počne brojiti.

Jen. Dva. Tri. Četri. Pet. Sedem. Osem. Devet. Deset.

Razvlači vokale u brojevima do brzog, pobjedonosnog deset.

Zaboravio si šest, reče Hilmar.

Da, reče Djed razočarano. Šešt.

Hilmar se glasno nasmije.

Šest, ne šešt.

Pa puno si naučio u jednom danu, reče Amund i ošine pogledom Hilmara.

No, no, reče Pradjed. Jedite umjesto da se svađate. Robert je bio dobar.

Za stolom zavlada muk. Oni nastavljaju jesti. Prabaka gleda od lica do lica. Amund vilicom dijeli krumpire i ribu, nož leži neupotrijebljen kraj posude. Lijeva je ruka pod stolom, koristi se samo desnom. Dok ga Prabaka gleda, on uhvati njezin pogled pa ga brzo skrene, pogleda dolje u tanjur, usredotoči se na jelo. Prabaka polako odloži pribor za jelo.

No, ja sam sita. Možda vi hoćete ostatak mojeg jela, dečki?

Podijeli hranu koju nije pojela na četvoricu dječaka, sjedi i gleda ih dok jedu.

Da, blažena hrana, reče Pradjed i zadovoljno se nasloni gladeći se po trbuhu.

Da, dobra, reče drugi najmlađi sin Eberg

pa se nasloni i pogladi po trbuhu kao i Pradjed.

Ti se to rugaš svojem ocu? kaže Pradjed.
Zgrabi Eberga i pretvara se da ga trese.

Nema više poštovanja prema starijima, reče Pradjed i nasmiješi se Prabaki.

I Prabaka se nasmiješi njemu. Spusti pogled na svoje ruke. Zglobovi su joj koščati, koža crvena i ispucana. Na plošnom svjetlu jedinog prozora zemunice zglobovi bacaju sjenu na ruku, poput prstiju što se pružaju prema zapešću. Kad sklopi ruke i ispreplete prste, sve se pomete u jednu jedinu sjenu. Ona ustane i počne raščišćavati tanjure i pribor za jelo, sve stavlja u veliki škaf uz duži zid. Kad je sve u škafu, uzme ga i iznese iz zemunice, spusti ga kraj kamene stube vani. Padat će kiša. Klekne na stubu i počne ribati riblju mast s tanjura, ispire ih vodom iz škafa. Pradjed je ustao od stola i došao do vrata zemunice.

Jesi dobro, Márjá? upita tiho.

Da, kaže Prabaka.

Znaš da mora u školu, i on, kaže Pradjed.

Da, znam, kaže ona.

Nastavi ribati tanjure. Riblja se mast pretvara u mjehuriće u hladnoj vodi.

Idemo po vodu za kavu, reče Pradjed.

Odmah potom izađu iz zemunice, Pradjed pogrbljen s Djedom na ramenima. Tri starija sina trče prema zemljanoj štali na suprotnom kraju dvorišta pa uzimaju obramnice i kante koje stoje ispred nje. Pradjed trči ravnicom s Djedom

na ramenima koji vrišti od smijeha.

Tako se obravnica osjeća, više Pradjed.

Kad dođu do kraja čistine, tek su buka u daljini. Prabaka pretoči vodu iz škafa u lonac od ribe i riba ga krpicom. Hućanje slapa s vrha planine jednoličan je šum u pozadini glasova Pradjeda i dječaka. Gusta pjena pada s planine prema dolini. Dok se vraćaju sa zdenca, u susret im teče potočić vode od pranja. Riblja se mast hvata za travu, probija u zemlju. Pradjed i Amund nose svaki svoju obravnice, trojica mlađih idu pokraj njih. Pred zemunicom spuste kante, rukama si pomažu skinuti obravnice s vrata. Crveni utori protežu se po prstima Amundove lijeve ruke. On žurno uhvati obravnice desnom rukom i gurne lijevu pod širok remen.

Daj mi obravnice da ih odnesem do štale, kaže Pradjed gledajući Amunda. A vi možete pomoći majci da unese vodu.

Jeste znali da John odlazi na more? kaže Amund poslije, dok sjede za stolom uz kavu.

Mali Jonne? kaže Pradjed.

Da, prijavljuje se na brod za tri tjedna. Papiri su već potpisani i sve.

Ali nije još završio školu? kaže Prabaka.

Ne, ali dobio je posao, kaže Amund.

Onda ne treba ići u školu.

Moja će djeca završiti školu prije nego što počnu raditi, kaže Prabaka.

Amund gleda u stol i šuti. Pradjed se

nagne prema njemu, prijateljski ga uhvati za vrat, razbaruši mu kosu.

Majka i ja naći ćemo vam dovoljno posla ovdje po kući, ništa se ti ne boj, kaže.

Pod stolom primi Prabaku za ruku. Njegova je nadlanica gruba u usporedbi s njezinim zglobovima.

U noći ulazi u nju, iza zastora kraj jednog dužeg zida zemunice. Nekoliko metara dalje, nagurani iza zastora uz drugi duži zid, dječaci leže i spavaju. Njegovo se tijelo trlja o vitka debla breze, o koru, o zemlju. Kad je gotov, prevrne se s nje, ostane ležati s jednom rukom van zastora. Disanje dječaka su klatna, konstantno brujanje gdje jedno zamjenjuje drugo. Prabaka ostane nepomično ležati uza zid.

Márjá? Nisi zaspala? šapne on nakon nekog vremena.

Prabaka okrene lice prema njemu, lagano odmahne glavom.

Ne, šapne. Nisam zaspala.

Nešto sam razmišljao, kaže on.

Što to? kaže ona.

Više skoro nitko ne živi u zemunicama, kaže.

Mnogi žive u zemunicama, kaže ona. Osim toga, kuće su hladne. Ne drže toplinu. I sâm si to rekao.

Jesam, kaže on. Ali u kući bismo mogli

imati svoju sobu. A dječaci svoju. Mislim na njih, da izbjegnju živjeti čitav život u tijesnoj zemunici kao mi.

Prabaka se opet okrene prema deblima breza. Iz pukotine između drvenog poda i zida diže se miris zemlje.

Noć je vrijeme kad se srce kalibrira. Prabaka se iskrade iz kreveta. Neko vrijeme stoji stisnuta nasred poda i sluša disanje ostalih. Onda primi vrata i oprezno ih otvori. Bosa hoda dvorištem i livadom. Lagana kišica moči Prabakinu kosu. Moči Prabakinu spavaćicu. Polako sitne kapi postaju krupne kapi na Prabakinoj koži, sitni potoci kiše cure joj niz gole ruke. Na rubu močvare stane. Ostaje nepomično stajati. Kad zadrži dah, hućanje slapa jedini je zvuk u tami.

Prvi korak u vrijes grub je poljubac. Polako ide dalje. Mokra joj se spavaćica lijepi za tijelo, privija uz noge. Stopala tonu u vlažnu zemlju, vrijes joj se zabada među nožne prste. Malo dalje u močvari opet stane. Uperi lice gore u kišu. Dugo pušta da joj kapljice bockaju lice, oči, usta, pušta da sve ovije kiša.

Voda samo želi teći. Pronaći put kroz materiju, stazu koju može slijediti na putu prema unutra.

Stojim kod prilaza trgu, s ulaza u uličicu gledam kroz prozore centrale u one koji unutra sjede. Privezala sam Su u uskom prolazu na rubu grada, kuda nitko ne prolazi. Sad mogu neometano promatrati one unutra i gledati što rade, nitko me ne vidi u sjeni između kuća. Kad je prošlo dovoljno vremena, okrenem se, vratim između kuća do Su, odvežem užad, pustim je. Su plače i grčevito se drži za mene, ne radim joj ništa, samo je tješim, pomilujem je po obrazu i obrišem joj suze.

Povedem Su u barokomoru, odjenem je. Zajedno odlazimo u preriju izvan obodnice, dolje prema rijeci. Pratimo tragove zakopanih cijevi, dolazimo do rijeke gdje turbine leže u dubini i proizvode struju za Montifringillu. Rijeka se divlje pjeni pod nama, Su me grabi za nogavicu, čvrsto drži.

Gledam u rijeku, u turbine koje se vrte. Rijeka je nijema, turbine su nijeme, kraj mojih je nogu Su nijema iako vrišti. Sve oko nas misterij je koji oni unutra ne mogu riješiti. Duboko u sebi svi to znaju, iako nastavljaju pokušavati. Materija u kojoj živimo nema rješenje. Ne za nas. Došli smo dokle možemo.

Dignem pogled prema mračnom brdu s druge strane rijeke, liticu koja se proteže uvis do

platoa s bijelim cvijećem. Uzimam Su, podignem je i pružim je rukama dignem prema svjetlu. Tek kad je zagrlim i privijem na prsa prestane plakati. Pruži ruku i stavi je na vizir pred mojim licem. Nasmiješim joj se. Ti i ja, Su. Ti i ja.

Oskar gleda dokumentarne serije o životu na Zemlji, svjetlo s ekrana treperi mu na licu u mraku. Iz večeri u večer gleda te filmove nakon što Su legne. Priroda. Životinjski svijet. Zemlja. More, planine, livade, šume, snijeg, boje što mu naizmjenice obasjavaju lice, sva ta zelena, plava, bijela, žuta. I životinje. Kretanja životinja. Ptice. Ribe. Ja sam već gledala te filmove, kad smo još živjeli na Zemlji. Stare klasike koje stalno iznova prikazuju, sve ono neočekivano, sve ono intimno, sve ono lijepo, i hipnotizirajući glas spikera koji vas privlači k sebi kao topao zagrljaj. Oskar je uključio titlove tako da spiker bude s njim, iako mu ne čuje glas. Kaže da mu titlovi prizivaju sjećanje na spikera, upotpunjuju priču o Zemlji.

Jedne me večeri nagovorio da gledam s njim prvu epizodu. Na samom početku sve je prikazano izdaleka. Pokretne slike Zemlje iz svemira. Mora. Oblaci. Kopno. Onda spiker progovori. Prve riječi koje se pojave na ekranu usjekle su mi se u sjećanje.

Prije sto godina na Zemlji je živjelo pola milijarde ljudi.

Danas se na našem krhkom planetu naguralo više od šest milijardi.

No ipak još uvijek postoje mjesta koja je ljudska ruka jedva dotakla.

Kamera zumira. Planinski lanac. Planinski klanac. Slap. Nepojmljivo mnoštvo bijelih ptica koje u jatu lete nad bujnim močvarnim područjem. Zatim crnilo. Načas je ekran poput noći na Heimu, crnih, bešumnih, oblačnih noći kad drugi spavaju. Samoća. Mir. Onda započne serija.

Gledamo Zemlju u vrijeme prije nego što sam se ja rodila. Tako je lijepo. Ali davno je to bilo. Kad smo mi otišli, na Zemlji nas je bilo devet milijardi. Vrlo brzo shvatila sam da ne mogu više gledati, ustala sam i otišla. U početku me pokušavao opet nagovoriti kad bi započinjao novu epizodu. Sad me prestao ispitivati želim li gledati.

Radije šijem.

Noću kad svi spavaju hodam sobama, pružim ruke pred sebe u mraku. Izađem i odem u grad. Nema nikoga, sama sam ondje u uličicama. U meni kao da kostur pjeva. Kad mi dojadi lutati, uđem u centralu, sjednem na jednu stolicu u opservatoriju. Iza mene su fotografije nas koji smo se zaputili u tamu. Ne gledam ih, ali znam da su ondje. Osamnaest nasmiješenih lica, osamnaest identičnih uniformi. *Cor unum.* Jedna od osamnaest sam ja. Ustanem i izađem, idem dalje.

Naposljetku završim u krojačnici. Ostavim svjetlo ugašenim, sjednem na klupu za šivaćim strojem. Noću je puls tako ujednačen, niz ravnodušnih grčeva. Pružim ruku i uključim šivaći stroj, upali se plava lampica, baca slabašan, plavkast trak svjetla u inače mračnoj prostoriji. Pomaknem prema gore prekidač stopice koja drži tkaninu, tako da se stopica dignu i igla može slobodno pumpati. Polako pritisnem pedal, igla bljesne plavo kad se krene micati, nastavljam pritiskati dok igla ne postane jedno dugo svjetlo. Sad je sve jasnije. U meni sve usporava. Kretnje su mi kristalizirano svjetlo. Podvrnem jedan rukav pulovera sve do ramena, stavim ruku do stopice, polako, polako guram je naprijed. Primaknem lice stolu tako da vidim kako zavlaci ruku pod stopicu i iglu koja čeka. Sve diše. Jedan čas držim. Čekam. Onda zabijem ruku u iglu, pritisnem pedal do poda.

Ti ne poznaješ jezik, Su. Nedostaje ti ljudska srž.

Sjedimo u centrali, u maloj pisarnici. Su mi puže oko nogu dok se ja pravim da pišem dnevnik. Rezultati zadnjih ekskurzija izlistavaju mi se na ekranu, tu i tamo zaustavim tok, ostavim strjelicu na ekranu neko vrijeme, a onda pustim da ide dalje, natrag na bujicu sakupljenih podataka. Prije nego što odemo, otvorim kao i inače novu, uredno obilježenu datoteku i spremim je u bazu. Datoteka je prazna, nitko više ne otvara datoteke.

Ostanemo neko vrijeme stajati pred pisarnicom i gledati ljude u opservatoriju kroz niz prozora u jednom zidu. Kad nas primijete, počnu mahati, najviše Su, koja mi je na rukama. Onda neki od njih izađu pozdraviti, pomiluju Su po obrazu, prave grimase. Su se smiješi od uha do uha, maše rukama, oponaša njihove kretnje, pravi grimase. Kad pišu jedni drugima poruke, Su i to oponaša, lupa po tipkovnici malenim prstićima, nasmijava sve besmislicama koje joj se pojavljuju na ekranu. Kao da gledam tu situaciju izvana, kao da me podignula neka divovska ruka, promatram interakciju između tih odraslih ljudi rođenih na drugom planetu i djeteta rođenog na ovom. Vidim Suin velik osmijeh i svoj manji. Izgledam sretno, izvana sam sretna. Moja malena Su. Sve što ćeš ikad imati je Heim. Nikad nećeš otići odavde.

Kad izađemo iz centrale, spustim Su na tlo. Zajedno hodamo između kuća. Su ide ispred mene, trčkara na debeljuškastim nožicama, vijuga od zida do zida uskih uličica i plješće dlanovima po pročeljima. Povremeno smijući se, okrene se prema meni prije nego što odjuri dalje.

Odlučila sam, Su. Izbjeći ćeš buku starog svijeta, izbjeći ćeš život u sjeni Zemlje koji mi živimo. To ću ti dati prije nego što nestanem.

Izenada se Su okrene i potrči prema meni. Oblo lišce cijelo se smiješi. Čučnem i pustim je da mi se baci oko vrata, osjetim njezinu slinu na obrazu.

Malena moja djevojčica. Okruglica moja mala.

Te noći ne šijem, samo sjedim budna u mraku. Tijelo mi je receptor koji filtrira sve što dolazi. Ono što ostaje u tijelu integrira se u tkivo, pulsira kao tisuća utroba. Opet izlazim. Iz kuće, u grad, naše seoce niskih, glatkih pročelja.

Vani puše, oblaci brzo prolaze nad kupolom. Odlazim do ruba grada i na polja. U samoj središnjoj točki kupole, stanem. Polako se okrećem, sklopim oči, okrenem se cijeli krug, pa još jedan. Postanem os kupole koja pokreće svijet, kad otvorim oči, Montifringilla se okreće oko mene, grad, polja, i sve što je izvan kupole, mračni krajo-lik, cijeli Heim.

Potok.
Vrbovica cvjeta.
Ovdje ništa nije slučajno.
Vrbovica je inteligentna biljka koja zna
gdje je zemlja
bogata dušikom.
Dugo korijenje dovlači hranu iz
dubine.
Tko razumije vrbovicu, može s njezine
stabljike pročitati
gdje je sjever, a gdje jug.
Ljudi rijetko kad znaju da cvjetovi
vrbovice mogu biti i bijeli, poput vode koja
zapljuskuje stablo broda u pokretu.

Moto br. 1: Želudac će se poderati i
prije nego što dobra hrana propadne.
Moto br. 2: Bolje biti bez glave nego bez
ideja.
Moto br. 3: Ponekad morate staviti svoj
krzneni šešir.

Bilješka br. 3

Ima perilicu rublja koja je otišla dovraga. Izvadi bubanj, odsječe gornji dio i stavi ga na stalak. Sad ima roštilj. Kad ruši staru šupu, od krhotina napravi zid za zaštitu od vjetra.

Bilješka br. 4

Gleda ga kako puši pljugu. Nakon nekog vremena ulazi. Plete. Šal s porukom na saamskome za mamu. 'Eadni, don leat máilmmi buorremus!' piše. 'Mama, ti si najbolja na svijetu!' Samo je jedna riječ pogrešno napisana.

Bilješka br. 5

Nekoliko naraštaja prije. King-Jo stoji na brdu s pogledom na selo. Mastodont od muškarca. Čuo je da će sam švedski kralj tuda proći sa svojom povorkom na putu do obale. Jo donese dvije daske na to brdo s kojega se dobro vidi u nekoliko smjerova. Sad samo čeka. Nitko u selu ne razumije što radi. Dosad su ga zvali samo Jo.

Tada Jo ugleda dugačku povorku kako

se približava iz daljine. To može biti samo kralj. Jo nikada nije uzeo u ruke neki instrument, ali je prepoznao 'Bože čuvaj kralja'. Uzima dvije daske i počinje udarati po njima u ritmu pjesme tako snažno da zvuk odjekuje cijelom župom. To nastavlja raditi sve dok kraljeva povorka ne prođe i nestane iz vida. Tada Jo siđe s brda. Nitko zapravo ne zna je li netko od Šveđana ikad razumio tu počast.

Bilješka br. 6

Oduvijek se ponosite time što ne kupujete nove stvari, nego radije izrađujete to što vam treba od onoga što već imate. Ovdje to zovemo *stvaranjem vlastita patenta*.

Bilješka br. 7

Svaki automobil ima potencijalnu vrijednost. Dovoljan broj darivatelja organa možda na koncu postane proizvod. Kukuljice davatelja organa ostaju ležati u polju što okružuje kuću. Nije ih potrebno uklanjati, kaže, tako lijepo svjetlucaju na suncu.

Bilješka br. 8

Savjet za vas koji nehotice nagazite na svoje naočale i morate nositi očeve stare očale dok čekate da stignu nove naočale: Kad idete u kupovinu ne skidajte očale prije nego što parkirate automobil.

Bilješka br. 9

I mrzovoljan...

Bilješka br. 10

Roditelji mu kupuju nove tenisice na odmoru u Švedskoj. Plave su i žute boje. Među djecom u selu ubrzo dobivaju nadimak 'švedske cipele'. Švedske cipele izrađene su od tvrdog sintetičkog materijala koji se pokazao lošim za nogomet. Opaliti po lopti je nemoguće, previše je bolno. Možete je samo volejem opaliti. Te jeseni i sljedećeg ljeta, dok konačno ne preraste švedske cipele, razvija sofisticiranu tehniku pucanja uvis. Nema situacije iz koje se ne može izvući. U svim situacijama *on* je taj koji jedanaestercem zatrese mrežu na pašnjaku za telad.

Bilješka br.11

Božić je blagoslovljeno vrijeme.

Bilješka br.12

Recept za prikolicu za barku:
Kupite karavan star 30–40 godina.
Motornom ga pilom izrežite na komade.
Iza štale bacite sve osim šasije.

Bilješka br. 13

Pozdrav od susjeda: Ništa ne boji rujansko nebo kao zvuk motorne pile što para staklenu vunu i aluminij.

Bilješka br. 14

Mrtvi su tu. Bez drame, bez zagonetke, bez odstupanja od uobičajenoga, tu su.

Kupuje novi rabljeni automobil. Automobil je ranije bio u vlasništvu korisnika invalidskih kolica i ima lift na bočnim vratima. U početku misli da je to nedostatak i planira skinuti lift. Tada shvati da je to dar s neba.

Upoznajte ovcu i kozu svaku zasebno kao što i sebe poznajete.

Pod u društvenom domu prijeti da će se urušiti tijekom novogodišnje zabave. On je u odboru. Baš kao i svi ostali, pijan je kao majka. Vidi samo dva moguća rješenja problema.

1. opcija: Reći seljanima da prestanu skakati u ritmu.

2. opcija: Da nazove svog djeda usred noći i kaže mu da smjesta dođe onamo s nekim građevinskim materijalom kako bi hitno mogli ojačati temelj poda.

Odabire opciju br. 2.

Tiho mrmljajući lagano puše po goljoj koži bolesna djeteta.

Ondje gdje se spajaju dvije rijeke je livada. Ako se zgodi u pravi čas, onaj tko tuda prođe, čut će plač dojenčadi. To su neželjena novorođenčad koju su očajni otac ili majka tu ostavili umrijeti. Svake sedme godine ta se djeca vraćaju na mjesto gdje su napuštena. Zovemo ih *eahpádušak*, ljudski apokrif i zarobljeni između postojanja i nepostojanja. Zbog toga se i vraćaju. Zbog toga plaču. Samo se izvođenjem drevnog obreda krštenja sve može ublažiti. Tek će tada sve biti završeno.

‘Ne možeš nositi mokasinke kad idemo u grad’, kaže mu kad on uđe u auto.

‘Idemo samo u nekoliko dućana’, kaže on i zalupi vrata.

Ali na kraju odlaze i u trgovački centar. On kupi kavu i napolitanke i sjedne kraj prozora.

Dok sjedi ondje, maše mokasinkama gore-dolje
poput jastučnice što leprša na vjetru.

Bilješka br. 21

‘Suđe perem na saamski način’, kaže.

‘Kako to?’ pita antropolog.

‘Stvar je u zglobu’, kaže. ‘Ali za ljude
koji nisu toliko upoznati sa saamskom kulturom,
moglo bi se činiti da to radimo jednako kao i svi
ostali.’

Bilješka br. 22

Ima: drvenu paletu i par starih skija za
slalom.

Želi: motorne sanjke.

Bilješka br. 23

Moj lijes čini tanka, oguljena vrbovina,
čvrsto svezana.

Moj lijes je od starih poštanskih torbi,
razrezanih i sašivenih u obliku udobne čahure.

Moj lijes je sumrak i sljedeći dan.
Moj lijes je osobito prostrana skijaška
kutija što sam je tako jeftino kupio u Švedskoj.

Moj lijes je barka, bez jedra, bez vesala
i neba otvorena nada mnom.

Moj lijes je vjetar, a časni me ljudi nose
na brdo.

Bilješka br. 24

Mnogo kasnije stigli su na neko mjesto.
Gledali su zemlju.

‘Ovo izgleda sasvim u redu’, kaže.

‘Svakako’, kaže ona.

‘Smjestit ćemo se ovdje’, kaže on.

‘Svakako’, kaže ona.

Preveli smo dva ulomka iz vaša dva posljednja romana. Možete li nam reći поблиže o čemu se u njima radi?

Roman *Våke over dem som sover (Bdij nad onima što spavaju)* istražuje povijest jedne Saami obitelji kroz jedno cijelo stoljeće, prikazuje kako stav većinskog norveškog društva prema Saami kulturi i jeziku utječe na dinamike unutar Saami obitelji kroz četiri generacije, kako se odnos većinskog društva i okolnosti da otvoreno izražavate pripadnost saamskom identitetu mijenjaju iz generacije u generaciju. Priča se okvirno naslanja na životne uvjete koji su biografski jednaki onima moje obitelji, a suvremeni protagonist živi u istim okolnostima u kojima živim ja. Ovom sam knjigom želio stvoriti modernog i snalažljivog Saami protagonista koji zloupotrebljava moć i s kojim čitatelj teško može suosjećati iako protagonist ima povijest ugnjetavanja i nemoći, a njegova je borba donekle pravedna. No, istovremeno sam želio rasvijetliti nepravdu koju je Saami populacija doživjela u prošlom stoljeću. Oduvijek sam čitateljima želio pružiti tekstove koji odražavaju kompleksnost, koji ne cementiraju pozicije, već ih promišljaju.

U romanu *Våke over dem som sover* sam želio i tematizirati odnose između krajolika i kulture te kako to utječe na ljude. Konkretna način za to bio je i izbor da ne opisujem unutrašnje živote likova izravno, već da opisima prirode i okoliša na neki način ispunim likove dubinom i svrhom. Taj pristup je, mislim, još jasniji u drugom romanu *Fugl (Ptice)*, koji je uvelike različit od *Våke over dem som sover*, ali se simbioza između krajolika i likova nastavlja i posebno naglašava u toj knjizi. *Fugl* je futuristički roman smješten u koloniju koju su ljudi osnovali na izmišljenoj planeti u dalekom svemiru, odsječeni od kontakta sa Zemljom. U romanu su krajolik i priroda planete neprijateljski prema likovima, priroda na planeti je poput starozavjetnog Boga koji kontrolira i manipulira ljudima koji tamo žive. Potpuno suprotno tome kako naše doba neoliberalnog kapitalizma ubire profit od prirode ovdje na Zemlji. U alegorijskom čitanju neprijateljska priroda te izmišljene planete je, moguće, buduća priroda ovdje na Zemlji: postala je nešto što više ne možemo kontrolirati niti koristiti.

Oba ulomka bave se roditeljima i djecom te prirodom u pozadini koja se

čita gotovo kao lik. Kakve uloge igraju priroda i obitelj u vašim književnim tekstovima?

Kad sam bio dijete, saamska povijest mog rodnog sela bila je neka vrsta tabua u većini obitelji. Sva djeca moje dobi imala su djedove i bake koji su govorili isključivo saamskim jezikom kad su bili djeca, a onda su naučili norveški kad su krenuli u školu. U to vrijeme kad je norveški nacionalizam bio na vrhuncu (Norveška je postala neovisna 1905.) postojala je javna politika koja je zabranjivala saamski jezik u školama, a učenici koji su govorili saamskim jezikom su često kažnjavani, čak i fizički. Tako da je jasno koliko su naši djedovi i bake imali teško djetinjstvo jer nisu uopće razumjeli norveški kad su kretali u školu. Posljedica ovog posramljivanja i stigmatizacije bila je ta da kad sam ja odrastao, u većini obitelji se uopće nije smjelo ni govoriti o saamskom porijeklu niti se ono javno pokazivalo. Istovremeno je i stajalište većine ljudi u regiji bilo da je saamski identitet nešto što se moralo držati podalje od javne sfere. Moja obitelj je bila drugačija, bili smo jedni od malobrojnih u to vrijeme koji su se borili za priznanje

saamskog jezika i kulture. Odrastajući tako, pretpostavljam, počelo me je zanimati što znači biti s prethodnim generacijama povezan kroz obiteljske veze, što znači imati nasljeđe.

Povezanost s obiteljskom poviješću u kontekstu u kojem živim također znači povezanost s mjestom na kojem živim. Oduvijek mi je mjesto neka vrsta katalizatora u pisanju, barem tako mislim, ali za mene se zainteresiranost da samu prirodu učinim aktivnim dijelom priče znatno razlikuje ovisno o tome pišem li na saamskom ili norveškom. Prve tri knjige sam napisao na saamskom, a kako sam osjećao da je u saamskoj književnosti već dovoljno prikaza prirode, činilo mi se interesantnije pokušati izbjeći prirodu, nego je uključiti u priču. No, za tekstove na norveškom, iako su u središtu Saami likovi i teme vezane za Saami narode, imao sam potpuno različit osjećaj. U njima sam osjećao veći pritisak da pokušam prirodi dati glas.

Svestran ste pisac koji piše različite žanrove. *Bilješke iz srca saamske zabiti*, koje smo preveli, mogu se tumačiti gotovo kao kompilacija zapadnih

predrasuda ili stereotipova, ali to nije u njihovom fokusu. Čini se da su *Bilješke* usmjerene koliko na strance toliko i na pripadnike Saami kulture. Kako su one nastale?

Ideju za njih sam dobio kad su me zamolili da napišem tekstualni prilog vizualno-umjetničkom projektu *Indigenuity*, koji se bavio improvizacijskim vještinama i protokom materijala u autohtonim zajednicama. Tako da je prva verzija *Bilješki* bila knjižica koja je bila dijelom tog umjetničkog projekta, a kasnije sam ih razvio još dalje u današnji oblik prije svega kao skup tekstova namijenjenih za izvedbu na sceni. Sve one su opservacije iz mog sela, trenuci improvizacijske briljantnosti i razmišljanja izvan okvira.

Kako izgleda vaš osobni književni kanon? S obzirom da pišete na saamskom, ali ste obrazovani na norveškom i engleskom, kako različite književne tradicije utječu na vaš kreativni proces?

Nikad nisam mislio da imam poseban književni kanon kojem se klanjam, ali sam vrlo svjestan kako saamske tako i norveške književne tradicije kad pišem

tim jezicima. Na različite sam načine u svom pisanju svjesno preuzimao iz saamske književne tradicije i klonio je se, a razlog zašto to mogu je što sam je vrlo svjestan. Međutim, mislim da je najizravniji utjecaj koji mogu prizvati u mom pisanju karipski nobelovac Derek Walcott, koji je imao ogroman utjecaj naročito na moju prvu knjigu zbog načina na koji ponovo izmišlja mitove tako da zamjenjuje uloge kolonizatora i koloniziranog. Imam i naklonost prema klasičnim anglofonim modernistima poput Joycea, Woolf, Eliota, Mansfield, ali teško je izmjeriti kolikog su oni imali utjecaja na moje pisanje.

Pitanje identiteta postalo je vrlo istaknuto u posljednjih 50 godina u cijelom svijetu. Manjine se bore za svoj glas u većinskim društvima i ovaj proces je jednako politički koliko i osobni, jezični i umjetnički. Kako je borba za priznavanje Saami identiteta utjecala na vaše pisanje i što ono pridonosi toj borbi?

Odrastao sam kad je ta borba bila na pola puta, tako da je ona neizostavno jako utjecala na moje pisanje. Moja obitelj

i moje selo uvijek su nekako dio mojih tekstova. Kad sam počeo pisati, nije mi se to činilo kao vrlo individualistički projekt, bio je više kolektivistički. Zbog toga sam i izabrao pisati na saamskom jeziku, nije mi to jezik koji najbolje znam, i stoga možda ni jezik koji bi mi najbolje odgovarao kao piscu koji gradi svoju karijeru, ali činilo se korisnim za širu zajednicu, za 'nas'.

U svojim sam tekstovima često pokušavao prikazati kompleksnost bivanja Saamijem, nastojao izbjeći već utvrđene stavove tko smo. Radije sam se bavio onim što je hibridno i neobično i pokušavao dati glas onima koji nisu dovoljno zastupljeni unutar Saami zajednice. Želim biti dio interne rasprave o tome tko smo i tko želimo biti, naravno, ali sam pisao i o stvarima koje odražavaju perspektivu Saamija naspram većinskog društva, roman *Våke over dem som sover* jedan je primjer u kojem istovremeno pokušavam postići oboje.

Mi smo na Balkanu vrlo svjesni granica koje književni svijet nameće piscima iz malih jezika od kojih se često traži samoegzotizacija. Osjećate li sličan pritisak i kako se nosite s njim?

Nisam do sad osjetio taj pritisak, barem sam ga uvijek aktivno pokušavao izbjeći, ali naravno, što se više udaljavate od Saami teritorija, to je manje nijansi s kojima možete prikazati pitanja vezana za Saamije. Na primjer, vidljiva je razlika između toga koliko je diskurs o pitanjima Saamija napredan i nijansiran u južnom dijelu Skandinavije u usporedbi sa sjeverom. Kad na jugu netko govori o pitanjima Saamija, često mora više simplificirati kako bi se spustio na njihovu razinu, a naravno, kad idete dalje prema jugu Europe, tu je još teže predstaviti stvari vezane za Saamije na suptilniji način. Izvan tradicionalnih Saami teritorija lakše je igrati očekivanu ulogu Saamija koja nas predstavlja kao narod te od koje se očekuje da ispuni već postojeće i često simplificirane ideje što bi to trebao biti Saami pojedinac i Saami kultura. Primijetio sam to često i kad Saami pisci žele objaviti knjige kod velikih izdavača u našim glavnim gradovima, ali mislim da se taj izazov s vremenom smanjuje i nisam ima taj dojam kad sam radio na knjigama sa svojim izdavačem u Oslu.

Globalizacija i neoliberalni kapitalizam donijeli su ekstremne izazove starosje-

dilačkim zajednicama čime se nastavlja trauma kolonizacije i prisilne asimilacije. Kako gledate na te procese i jesu li oni donijeli išta pozitivno?

Ovo je ogromno pitanje. Ukratko, naravno da se mogu naći pozitivne stvari u jačanju kapitalizma jer je u jednom povijesnom trenutku na mnogim mjestima pomogao u borbi protiv siromaštva i krutosti nasljednih hijerarhija, ali se razvio u nešto vrlo često nemoralno. Sve veći jaz između siromašnih i bogatih u sprezi s nedostatkom jakog javnog sektora stvara sličnu krutu nasljednu hijerarhiju u kojoj su ljudi koji odrastaju u siromaštvu osuđeni na siromaštvo, a ljudi koji odrastaju bogati ostaju bogati. Današnji neoliberalni kapitalizam hrani se siromašnim prekarijatom širom svijeta i to jednostavno nije u redu.

Međutim, drugi problem današnje same kapitalističke ideologije je da je ovisna o ideji rasta. To predstavlja ogromnu prijetnju ne samo starosjedilačkim narodima već svim ljudima. Rast budućeg kapitalizma koji koristi sve više resursa, koji izjeda sve više očuvane prirode je rast koji nitko od nas više ne može dopustiti.

Synnøve

Persen

majka oceana
diše s morem
ljulja se u naručju vjetra
kovitla se s odjekom drveća
blista u dugama
brine o svojoj djeci

zimi
i
ljeti
u proljeće
i
u jesen

majka oceana
isplakuje naše jade
šapuće naše snove
poljupcem sunčevih zraka
nježno miluje
uz huk oluja
ona čisti zime
za ljeta

majka oceana
u zagrljaju
vjetra s morem

snijeg se topi
a vjetrovi započinju zviždati
drugačijim tonom

strpljivo čekam
što će donijeti ova vremena

što će doći, doći će
s očima modrim poput mora
orao širi krila
i prati me svojom sjenom
do otoka nade

Plovim bezgraničnom pučinom
do otoka nade

oko mene
plutaju
sante leda

komadi ledenjaka
vrhovi glatkih litica

more blista
sunce blješti
u mojim mislima treperi polarna svjetlost

do odlaska tamo
upravo tamo

mimo leda
mimo izbočina

sa strujom
s vjetrom
sa suncem

u treperenju lišća osjetila je kako odlazi
i nacrtala oblik za svog suputnika
otvorila je svoje srce po naredbi mornara
i pustila da joj krv teče u ocean

ljiljan je probljedio tijelo je utrnulo
ogrnuto bijelom za put do tri metra pod
zemljom
bogovi pjevaju u daljini
posežu za njezinom dušom
napjevi se kotrljaju s vjetrom

četiri sestre iz snova
čuvaju kutove svijeta svojim svilenkastim
šiškama
udaraju u šamanov bubanj
crtaju put kojim će duše natrag kući

sestre iz snova hvataju me
kad padnem
pružaju ruke
pjevuje kako bi utješile
grle moja bolna ramena
pletu mrežu od zlatne kose
za sklonište

njihovo tiho pjevanje
uvlači se u stanice moga tijela
odnosi mi dušu na osunčani vrh
rasplamsava moju smjelost

sestre iz snova spašavaju mi život
svojim živahnim pjesmama
svojim veselim pjevušenjem
od užitka češkanjem živne
moj vrat i mali mozak
probudi mi živce

za plime čeznem za obalom
 kroz veo blista nepomućeno more
 umivam se slanom vodom i
 nudim polovicu svoga srca majci oceana
 vješam spomen-kamenčiće oko vrata
 gacam dubokom vodom kako bih skupila
 lišće s dna
 morske alge, stapčare, pješćane ruže
 puno ih je krilo a nosnice mirisa
 uzimam si život u zakup
 bacam svoje bolove na milost i nemilost
 vjetrova
 šljuka kriči kraj mene
 kao nagovještaj ljetnih dana

Na engleski preveo Pekka Sammallahti

noću sjaji more
 kao što se i današnje nemirne misli
 odmaraju
 valovi noćnog mora udaraju
 o stijene
 na kopno izbacuju zaboravljene
 čežnje
 stapaju njihov ritam
 s otkucajima moga srca
 more što tečeš
 bezbrojnim zaboravljenim pričama
 ljuljaj me u svojim valovima
 pusti me da se njišem
 naprijed-nazad
 u majčinskim rukama
 naprijed-nazad

Na engleski prevela Kaija Anttonen

U Antologiji smo preveli nekoliko vaših pjesama kojima je u fokusu priroda. Koja je uloga prirode u vašoj poeziji i umjetnosti?

Živim usred veličanstvenog arktičkog krajolika koji me okružuje 24 sata dnevno i utječe na sve što radim. Razdoblje mraka kad se svjetlo nazire tek nekoliko sati dnevno, ushićeno ljeto sa svjetlošću koja vam probija tijelo, jesen s intenzivnom žutom, proljeće kad se svjetlost vraća, snijeg se topi i krajolik ponovno postaje blistavo zelen. Priroda je opipljiva i prisutna.

Imajući na umu duboku ukorijenjenost vaše poezije u pejzažu, koliko je ona ukorijenjena u književnu tradiciju Saamija i tko su vaši pjesnički preci?

Odrasla sam u malom selu na sjeveru Norveške gdje je sjeverni saamski bio glavni jezik i to je utjecalo na moj način razmišljanja i odnos prema svijetu oko mene. To je ujedno bilo i najgore vrijeme norvegizacije Saamija koji žive u Norveškoj. U školi nisam učila ništa o svojoj kulturi niti materinskom jeziku, tako da sam već bila odrasla kad sam kao studentica

umjetnosti došla u Oslo. Zahvatili su me politički pokreti 1970-ih koji su se zbivali i među mladima i studentima Saamijima koji su u to vrijeme živjeli u Oslu.

No, zapravo me susret s pjesnikom, glazbenikom i likovnim umjetnikom Nilsom-Aslakom Valkeapääom 1978. godine okrenuo prema poeziji i potaknuo na pisanje na materinskom jeziku. On je postao moj najbliži vodič i mentor. Bio je duh koji me vodio i još se uvijek držim njegovih smjernica.

Pišete na materinskom jeziku. Što to za vas znači u estetskom smislu, a što u političkom?

Saamski jezik najprikladniji je kad pišem poeziju, pronalazim sve riječi koje trebam. Nisam znala da u meni čuči pjesnikinja prije nego sam se 1970-ih vratila jeziku Saamija; rastvorio se pjesnički svemir, a u isto vrijeme bio je to i politički bunt, budući da sam nekoliko desetljeća morala potiskivati izvorni jezik. Saami je gramatički veoma bogat jezik, bogat je riječima i kao pjesnik imate gotovo beskrajne mogućnosti.

Poznati ste po svom aktivističkom djelovanju kroz umjetnost. Recite nam nešto o motivaciji koja stoji iza toga. Može li umjetnost biti oružje?

Umjetnost je izvrsno oružje. Umjetnik, pjesnik, slobodan je glas svake kulture i može slobodno koristiti umjetnički jezik kako bi izrazio složene probleme. Saamijski umjetnici i pjesnici koji žive u nordijskim zemljama koriste svoj glas pod tim okriljem. Umjetnost može potlačene učiniti vidljivima.

Pitanje prirode dovedeno je u fokus klimatskim promjenama i intenzivnim iskorištavanjem prirode, posebice u Polarnom krugu. Proteže li se vaš aktivizam na prirodu?

Ako ne brinemo za naš planet, ne preostaje nam ništa; stoga, da, zabrinuta sam za našu prirodu, a posebno za ranjivi Arktik. Već svjedočimo dramatičnim promjenama. Tolike vrste industrija čekaju dozvolu da uzmu ostatak naše prirode – rudarske tvrtke, industrija prerade ribe, proizvođači vjetrenjača – da zagade naše fjordove, da bace mrežu na stvorenja na dnu mora, da podignu vjetrenjače na

našim svetim planinama, da poremete slobodu prirode i sobova koji lutaju. Tako da – da, koristim svoje umjetničke projekte kako bih se oduprla ovom opasnom kockanju s našom budućnošću.

Jesu li se percepcija i stvarni život Saami zajednice mijenjali tijekom vašeg života i kako?

Ponekad pomislim da sam živjela u različitim svjetovima, od djetinjstva u Saami selu 1950-ih do danas. Prvih deset godina života proživjela sam bez struje, u kućanstvu u kojem se sve radilo na starinski način, uz stado krava, ovaca i jednog konja. Nikad nisam živjela nomadskim životom i imala sobove, što mnogi vjeruju o Saamijima. Tek deset posto Saamija ih uzgaja. Većina stanovnika mog rodnog sela bavila se kombinacijom poljodjelstva, ribolova i lova i svega što je priroda davala. Moja zajednica iz djetinjstva živjela je gotovo bez novca, što je bio rezultat obnove nakon Drugog svjetskog rata, ali i dalje smo imali sve, svakodnevicu prisnu s prirodom, hranu i odjeću (ne previše, no dovoljno) i snove i vjeru u budućnost.

Pripadam prvoj generaciji Saamija koji su stekli cjelovito obrazovanje jer sva bi djeca koja žive u Norveškoj trebala imati iste uvjete i iste mogućnosti. To je mojoj i kasnijim generacijama Saamija pružilo mogućnosti koje generacija mojih roditelja nije imala.

Danas živim svoj život kao likovna umjetnica i pjesnikinja u selu u kojem sam rođena i odrasla. Imala sam mogućnost odabrati život umjetnice i na tome sam veoma zahvalna.

Možete li nam reći nešto o vašem projektu 'Saami zastava' koji je predstavljen na izložbi documenta14?

Bila sam još studentica Nacionalne akademije likovnih umjetnosti u Oslu 1977. godine kad me obuzela ideja o Saami zastavi. Napravila sam nekoliko primjera vrlo jednostavne skice za sitotisak, u tri boje, crvenoj, žutoj i plavoj, glavnim bojama tradicionalne Saami odjeće iz mog područja. Skica je bila namijenjena samo mojim najbližim poznanicima. Sašila sam i pravu zastavu za demonstraciju u Oslu 1. svibnja 1978. Moja glavna poruka bila je sloboda.

Neki novinar prenio je to u novinama mog matičnog okruga, daleko od studentskog života u Oslu. Nikad nisam očekivala toliko mržnje za izrađenu skicu zastave. Zastava je bila sašivena i korištena kao simbol Saamija u demonstracijama protiv izgradnje brane na rijeci Alta-Kautokeino 1979.–1980.

Nekoliko godina kasnije, Vijeće Saamija organiziralo je natječaj s temom Saami zastave. Nisam sudjelovala, a moj raniji prijedlog već se nekoliko godina bio koristio kao Saami zastava. Tako je 1986. godine Vijeće izabralo pobjednika.

Stara zastava bila je zaboravljena do 2016. godine, kada je Ured za suvremenu umjetnost Norveške doveo mene i moju priču o zastavi na izložbu documenta14. Zajedno s nekim novim slikama u iste tri boje kao i na staroj zastavi, i ona sašivena zastava i ona izrađena sitotiskom postavljene su u Nacionalnom muzeju suvremene umjetnosti u Ateni u Grčkoj pod naslovom ‘Tko se boji?’, aludirajući na američkog slikara apstraktnog ekspresionizma Barnetta Newmana i njegovu golemu sliku koja oduzima dah ‘Tko se boji crvene, žute i plave?’, koju

sam vidjela u amsterdamskom Stedelijk muzeju 2014. godine.

Inger-Mari

Aikio-Arianaick

stotina

što da se svi moji muškarci
skupe oko mene
u istom trenu,
oni mrtvi također,

ujutro mladi,
uvečer baš kakvi jesu
ili bi bili
da su živi

što bi rekli ili učinili?
što bih ja?
tko bi me želio?
koga bih ja?

a oni s kojima sam spavala
u svojoj usamljenosti
u svojoj napaljenosti?
oni koje sam stvarno voljela?

sjeme osjećaja, muškaraca
zamagljenih stoput
pomiješanih stoput
stotina kojoj su otpali rogovi

svileni gajtani

110.000 svilenih gajtana
cijedi se niz smeđa leđa
zavodljiva im rijeka
poziv da se roni
da se istraže bazeni, kameni grebeni

stup se diže
javlja kao lupež
hvali se
razmeće
kao zmija kuša zrak

iz oka krene suza
ovlaži jezgru
podigne valove
crna svila liže stup
škaklja, ubada

kapljice smijeha
pljušte u dražici

gotovo savršen

spavaš li?
hoćeš mi doći u sobu?
ukraden trenutak
vrijeme za odrasle
čista zabava

visok, vitak, prelijep
snažan mladi ris
kolač iz snova
punjen svježim bobicama –
a ja sam ta koju želiš!

vrata zaškripe
meni stane dah
šuljam se pogledavajući
tvoja vrata, čekaju odškrinuta
šmugnem unutra

tama se klanja
mi smo dobrodošli
ruke nam žure
šav se na struku mog gáktija para
koga briga, sad to nije važno

naše jagodice plešu pasito
na tvojim glatkim prsima
smeđa koža skija po koščatim vrhuncima
naleti na mjesto bez snijega,
napući usne

uzglavlje krikne
kad padnem na leđa
krv se zgušnjava
iščekivanje plamteći ugljen

a onda?

pišo, kurac, kita
jadni slatki mali
svakako živahan
kao skakutavo janje

batinasto biće

auto se uvija između planina
duž duge norveške obale
zavija uz trollstigen¹
cik-cak sve do gore
mogli bismo skočiti s trollveggena²

ne skaćemo
nastavljamo od fjorda do fjorda
duž beskrajne obale
ti voziš
ja drijemam

onda te uhvati san
iako midnight oil³ trešti
kako da spavamo
dok naši kreveti gore
pojačam

1 Trollstigen je zavojita planinska cesta i prevoj u Norveškoj

2 Trollveggen je dio planinskog masiva Trolltindene u Norveškoj

3 Neprevodiva igra riječi. Naziv rock banda koji u prijevodu znači ponoćno ulje.

ne pomaže
otkopčam ti šlic
iskopam tvoj kurac
odjednom si budniji
no ikad na ovome putu

moliš me da stanem
ali ne daš mi da stanem
prošapćeš *luda si*

nagaziš na gas
pretekneš tri auta

batinasto biće propinje se više
izašlo bi kroz prozor
da može pobjeći od mojih usana

na stražnjem sjedalu pikapa ispred
neki vojničići pucaju od smijeha

drolja i alfa muškarac

muškarac treba ženu
što više jebe
to veći pastuh
pravi alfa muškarac

dvije-tri žene
za svaki vikend
*e to je bila dobra ševa, napokon,
stvarno dobra jebačina!*

jesi li čuo za žensku
koja širi pičku
sa svakim drugim tipom i spava
s novim likom svaki tjedan?

koja bolesna drolja!
tko bi je uopće htio
mislim možda za fuck buddyja
ali nikad za vezu

prljava kuja
non-stop nimfomanka
ne zna obuzdati pohotu
sram je bilo!

muškarac je drugo
muškarac ima potrebe
mužjak mora otpuštati pritisak
prazniti jaja redovito

mora svršavati
da sjeme bude svježe
dok ne dođe vrijeme da ševi
ostavi trudnom još jednu djevicu

dnevna bolnica

jadno moje
stres na poslu
žena ne razumije
prostata izvodi

sjedni kraj mene
baš ono blizu
jadno moje
sve mi reci

tvoja glava u mom krilu
milujem ti lice
bore na tvom čelu
ljubim ti ćelu

mazim ti blago prsa
tvoja rebra, trbuh
pjevušim ti na uho
sve će to biti u redu

jadna dušo, pa ti plačeš
hvataš mi ruku
vodiš je u otvorenu staju
ravno do konjskoga vrata

baš i nisam na to mislila
muškarcu je najveća utjeha
topla ženska rupa
pa dobro onda, jadni muškarče,

izvoli opet živi
sa svojim gadnim poslom
ženom koja davi i
boljkom prostate

uz dlaku

fuj, sve te odurne dlake!
brij
depiliraj
čupaaj
izvuci ih s korijenom!

barem pazuha
i noge
stidne dlake isto
nitko ih ne želi u ustima!

žena
mora biti glatka
mek saten

zapadni nas mediji uče:
zagrijte šećer
povlačite uz dlaku
otrovne kreme također djeluju
ali laser je najbolji
više neće rasti!

blaženstvo je kad
muškarci mogu voljeti
svoje meke i gole
bezdlake anđele

no mi
krišom blagoslivljamo svoje žbunje
vikale bismo, kad bismo mogle
živjela naša dlakava tijela!

vatra

ujutro sam napaljena
ali dolaze gosti

moram usisati
oprati prozore

čučnem duboko
krpa u ruci

želim da prideš
odostraga

mijesim tijesto za kruh
na kuhinjskom stolu

želim da dođeš i tamo
dok ga još nisam posula brašnom

ti i tvoj
uvijek mi na pameti

kalendarski seks

našeg sina treba odvesti
na satove plesa i ja ću ga čekati
tamo negdje sat i pol
training hrvanja njegove sestre
završava tek u pola devet

sutra imam *spinning*
jogu u srijedu
ti imaš natjecanje u streljaštvu
za vikend, je li tako,
trebaš li još trenirati?

kad smo se zadnji put...?

djeca zaspu
poslije deset
umorna sam
ne mogu večeras
užasna frka na poslu
crpi mi svu snagu

ujutro nema vremena
djecu treba u školu
progutati nešto za doručak
odjuriti na posao

te noći izvlačimo kalendare
što kažeš na sljedeći tjedan

ista putovanja tamo i natrag
iste male obaveze
neprestani umor
a u subotu, poslije saune?
hoćemo li imati vremena, energije?

ili onaj tjedan poslije
kad djeca budu na rođendanu
eto to je par sati
za malo voljenja

zapišimo se olovkom!

mjera svetosti

hvalim se
aureola mi
blista nad glavom
dobra supruga
čestita žena

uvijek vjerna
tebi, svom muškarcu
nisam nikad čak ni poljubila
drugog muškarca
sve ovo vrijeme

tako živi ispravna žena
pouzdana i poslušna
ne može zastraniti
znam svoje odgovornosti
ja sam uzorna

druge se kurvaju
s tajnim ljubavnicima
crne im laži
kaljaju obraz
kaljaju jezik

moja savjest blista bijela
uživam u njezinu sjaju
ponekad
toliko vrelom
da opržim nos

odriješana

otvaram poklopce i
prosipam blagu radost
uživam u širokom životu

potpuno sam tvoja
kad sam s tobom
ali samo tad

ja sam potpuno njegova
i njegova i njegova i njegova
i onda opet tvoja

potpuno i posvema
baš u tom trenutku
ja volim, ondje i tada

biser sam koji se kotrlja
nitko neće kroz mene
nikad više navesti konac

moji su labuđi dani prošli
ja letim i klizim
kroz burno doba

potpuno sam tvoja
kad sam s tobom
ali samo tad

Intervju s autoricom

Pjesme koje smo preveli bave se ženskom seksualnošću i daju oštru kritiku društvenih normi oko muško-ženskih odnosa. Jesu li one dio neke zbirke i kako je do nje došlo?

Objavila sam zbirku pod nazivom *69 čuoldda (69 stupova)* i u njoj su sve erotske pjesme. Ovu temu sam izabrala iz dva razloga. Seksualnost je na neki način tabu u Saami društvu, a posebno stariji ljudi ne žele o tome govoriti. Željela sam temu otvoriti za raspravu. Drugi razlog je što sam nakon razvoda ponovo pronašla vlastitu seksualnost i bila mi je to bliska tema.

Uloga žene u društvu se sporo mijenja. Pretpostavljam da žene u Finskoj imaju ponešto drugačije iskustvo od nas na Balkanu. Kakvo je vaše iskustvo kao Saami žene u Finskoj?

Kad pitate o Saami ženama (ili Saami ljudima) nikad o nama ne mogu misliti u jednoj zemlji. Saami žene su oduvijek bile snažan i vidljiv dio društva. Danas možda čak i više nego ranije. Žene su obrazovane, one su vođe.

Vaši lirski subjekti su zaigrani, ironični i ne srame se svog tijela. Gotovo da viču o oslobađanju i posjeduju jednu prirodnu, gotovo animalističku crtu. Koliko je u vašoj poeziji važna priroda i sloboda?

Priroda i sloboda su temelj cijelog mog života. Bez prirode ne bih preživjela. Dio sam prirode i priroda je duboki dio mene. U svojoj poeziji koristim mnogo metafora iz prirode. Dala sam otkaz na svom poslu 2008. kako bih bila slobodna i to je bila jedna od najboljih odluka koju sam ikad donijela.

Erotika ili eksplicitna seksualnost u zapadnim društvima se još uvijek vide kao više muški teren. Kakva je bila recepcija ovih pjesama među Saamijima jer ste ih izvorno napisali na sjevernom saamskom, a kakva je bila recepcija na jezicima na koje su prevedene?

Prošle godine sam imala pjesnički koncert s još nekoliko drugih Saami pjesnika u Anáru (Inari), i tad sam po prvi put doživjela koliko Saamiji zaista vole tu poeziju. Stajali su i aplaudirali što mi

se nikad nije dogodilo u Zemlji Saamija¹. Sviđalo im se što su stvari tako izravno rečene, a neke su mi žene prišle i rekle da su imale osjećaj da pričam o njihovom životu. Naravno, uvijek ima ljudi kojima je neugodno slušati o seksualnosti.

Upravo sam sudjelovala u virtualnom pjesničkom festivalu u Hondurasu. Prije festivala objavili su pjesme svih pozvanih pjesnika u španjolskom prijevodu. Čudila sam se zašto su objavili samo šest mojim pjesama jer sam im poslala 15 kako su tražili, a kasnije sam čula od organizatora da su za njih moje pjesme preeksplicitne.

Pišete na malom jeziku, ali i prevodite na sjeverni saamski. Što to znači za vas, a što za sam jezik?

Pišem na saamskom jer mi je to materinski jezik i jezik srca. To je prirodan izbor. Što više koristimo jezik, on duže živi. Priča se o izumirućim saamskim jezicima već stoljećima, ali mi smo još uvijek tu i

1 Naziv za Sápmi, arktički dio Europe koji se proteže od Norveške na zapadu do ruskog poluočeka Kola na istoku u kojem živi narod Saami.

naši jezici još uvijek žive (nažalost ne svi). Nije to samo po sebi razumljivo. Puno posla se mora napraviti da se jezik očuva živim.

Saami zajednica je prilično mala i proteže se kroz nekoliko zemalja. Kakav je njezin književni krajolik? Je li bogat, povezan? Čitate li jedni druge i imate li svoje izdavačke kuće? Prevodi li se književnost na veće jezike?

Danas se puno toga objavljuje i na saamskom. Sve više književnika odlučuje objavljivati na nekoliko jezika istovremeno. Moja zadnja knjiga objavljena je na saamskom i na finskom. Na taj način dopiremo do veće publike i možemo prodati više knjiga. Imamo nekoliko saamskih izdavačkih kuća, na primjer moj izdavač DAT, zatim Davvi Girji, Čálliid-Lágádus, Iđut, Gollegiella, itd. Imamo i Udruženje saamskih pisaca.

Vi ste i izvođačica. Kako je izvedba vezana uz vašu poeziju? Razmišljate li o izvedbi dok pišete?

Kad pišem poeziju, ne razmišljam o izvedbi, ali kad biram pjesme za čitanje,

biram one koje su zabavne za čitanje i koje je lakše slušati čitane. Neke pjesme zaista morate pročitati da biste ih razumjeli, slušanje nije dovoljno.

Richard

Van Camp

Poglavica Danny nadživio je mog tatu i pape, premijere, državnike. On je kvarnjak stare škole. I kad god ode pregovarati o zemljišnim zahtjevima 'svog naroda', nikoga ne vodi sa sobom. Kaže da ide sâm zato da 'korisnicima zemljišta' uštedi novac, ali priča se da ima ženske u Ottavi. Bori se za zemljišna prava zadnje dvadeset dvije godine, sam samcat. I svaki put kad federalne vlasti dođu na korak do potpisivanja, on se povuče i kaže: 'Ne! Krivotvoreni papir bijelog čovjeka povreda je naših stečenih prava. To je to – ne mogu izdati svoj narod!' I onda pleme mora opet sve ispočetka.

Imamo jednog starješinu koji sjedi u plemenskom uredu, Percy. On dolazi ranom zorom po besplatnu kavu i nosi sa sobom listu obećanja koje je poglavica Danny ljudima davao svih ovih godina. Pa pita: 'Gdje je omladinski centar kojeg nam je naš tobožnji poglavica obećao? Gdje je dom umirovljenika? Gdje su radna mjesta?' Jednom je zaurlo: 'Poglavica Danny je pravi pregovarač, nema šta. Jako dobar u svom poslu. Jednom kad se riješe svi zemljišni sporovi, ispregovarao je samome sebi da ostane bez posla. On to ne želi. Voli on lagodan život. Drago mu je skoknuti svakog utorka avionom do Ottawe, men' se čini.'

Poglavica Danny uvijek dolazi u ured sa stražnje strane, a i izlazi na stražnja vrata. Receptionerka Clora ima šifre za njega. Vidim je kako tipka SMS poruke kad god poglavica Danny upar-

kirava svoj kamionet. Ako je Percy tamo, poglavica Danny samo produži.

I kad pravo razmislim, čini se kao da se pleme stalno vuče po sudovima. Otkud nam samo toliki novci za sudske troškove i odvjetnike. Vidio sam tu hrpu računa. I stalno raste. Eto, sad poglavica Danny traži hidroelektričnu branu na rijeci Slave.

Na to su svi skočili: 'Ne! Imamo pelikane! Imamo pješčarske ždralove. Imamo velike ždralove i arktičku jegulju. To je jako osjetljiv ekosistem. Ne treba nama brana.'

Ali poglavica Danny potiče iz jako velike familije. Čim novinar ili tko drugi namiriše njegove sumnjive planove, dovoljno je da samo podigne slušalicu i pojavit će se njegovih osamdesetak rođaka, tako da na kraju uvijek odnese pobjedu. To je nisko. I tako, neki ga štuju, drugi ga mrze, ali u konačnici on je poput buldoga: jebeno je neustrašiv. Ne zaboravite da si je sam dodijelio portfelj naziva 'Kultura i zaštita zemljišta i okoliša'. On je taj koji odlučuje tko su budući 'korisnici' zemljišta i ako mu se zamjeriš, ispadaš iz igre.

Pretražujući plemensku arhivu, učini ti se da je poglavica Danny tu oduvijek, u onom svom prslučiću od losove kože i crnim trapericama, u bijelim čarapicama i crnim tenisicama. To zovu indijanskim smokingom. I – *Opa!* – na remenu nosi nožić, kao da samo što nije krenuo prebrati svoje klopke.

Kad odlazi na te svoje sastanke u Ottawu, dodatno se domorodački oboruža crnom kožnom jaknom, gumenim mokasinkama prekrije šuze koje je kupio u Arizoni, jer te naravno nisu u našem stilu, obuče bijelu košuljicu koju je dotad opraio stotinu puta, vjerojatno iz jeftine robne kuće, a na ruku stavi krasan tirkizni sat. Znači, čovjek nosi fudbalerku. Zakon! Kroz kosu i zaliske mu praktički zviždi vjetar dok paradira uokolo. A vozi kamionet, neko super skockano čudo koje je jako glasno. Kruži naokolo s duplim auspuhom i praši indijansku folk glazbu, mili bože. Na anteni mu vijore dva repa od kojota i – pazi sad – s jedne strane kamioneta ima naljepnicu POKVAREN DO SRŽI, a s druge ŠVALER.

Svi si mislimo: 'Daj se više skuliraj, jebote!' svaki put kad ga sretnemo.

Sigurno ga prepoznajete ili poznajete taj tip ljudi: tradicionalne, ali premazane svim mastima?

A ja? Ja sam Dene Cho, sanjar iz plemena Tłıchǫ. Tu sam rođen. Moj pokojni otac bio je gradonačelnik, a sad je to moja mama. Kod Fort Simmera najviše volim što je tako malen da svatko može doći do izražaja. Danas zbilja tako mislim. Prošla mi je godina bila teška. Nisam znao što bih sa sobom nakon što su svi ostali otišli na koledž ili fakultet, za poslom, karijerom ili ljubavima. Znao sam se buditi i moliti da se dan premota unaprijed da opet mogu na spavanje. Mama mi je pronašla

posao preko ljeta, da u plemenskom uredu skeniram pet tisuća fotografija iz rimokatoličke biskupije, koja nam ih je konačno poslala iz Yellowknifea. Digitaliziram ih i unosim podatke koji su napisani rukom na poleđini. Nešto nevjerojatno. Vidi se da su te obitelji nekoć bili ponosne. Osjećim to dostojanstvo i snagu i sreću na portretima naših predaka. Nalazim dokaze da smo pomagali jedni drugima, mada toga danas više nema ni u tragovima. Nekad se ovdje obrađivala zemlja; svi portreti prikazuju obitelji na okupu, na poljima. Svi su imali pse. Svi su djelovali silno snažno.

Eto tako ja organiziram arhivu i plemensku knjižnicu i dižem skenirane slike na Facebook i na našu gradsku web stranicu. Svaka objava dobije dvjesto lajkova u prvome satu i podijeli se barem šezdeset tri puta svakoga dana. Ima tu slika krštenja, vjenčanja, posjeta premijera i Pape. Pomažem i nositi stolove koje plemenski ured iznajmljuje za plesnjake i sastanke. To mi nije stajalo u opisu posla, ali tako malo izađem na zrak i smijem provozati plemenski kamionet. Meni su takve sitnice neobično važne.

Siguran sam da se neki od vas sad pitaju kako sin gradonačelnice ovdje radi kao Tłı̨cẖo Indijanac, dok su poglavica i članstvo iz plemena Bush Cree. Ali istina je da se više novca zaradi gaseći požare ili berući smrčke pa se time bavi većina članova. Pametno. Imam ja svoje razloge zašto sam ovdje: s pristupom arhivama i raču-

nalima, na printerima koje koristimo za karte i znakove ja mogu isprintati omiljene mi umjetničke radove: recimo Stevena Paula Judda, koji je autor Hulka s pletenicama, ili *Ratove zvijezda* Ryana Singera na Navaho jeziku. Isprintao sam ih u ogromnoj veličini za moj ured. Uz to, pokušavam pronaći još slika tate iz vremena kada je bio gradonačelnik osamdesetih. Do sada sam našao dvije. Ljudi kažu da hodam i da se držim baš poput njega. Neka...

Ne mogu si pomoći, puno razmišljam o tome kako bi ovom plemenu moglo biti bolje. Imaju odjele za javne programe, javne službe i korporativne službe. Svakim od njih upravljaju ljudi koji vise na Facebooku i po čitave dane planiraju svoj sljedeći godišnji odmor. Nikad nema novaca za jezične seminare ili kulturne kampove, ali se uvijek ima za konferencije na Havajima, teambuilding u Vegasu ili sportske turnire. Brine me taj pristup da se bavimo tombolama i band-aid svirkama dok nam naš jezik i način života polagano umiru.

Budući da poglavice Dannyja nikad nema, on ponekad i zaboravi da je organizirao sve te važne stvari, kužite, i da ih moramo nekako izgurati. Kao kad je bio protest Idle No More¹.

1 Pokret autohtonih naroda u Kanadi protiv deregulacije nacionalnog zakonodavstva za zaštitu prirode čime se ugrožava autohtone zajednice koje žive na toj zemlji.

Na sam dan protesta, on je rekao: 'Štima! Zatvaramo centar grada za promet', na što su svi ostali Indijanci u gradu poludjeli, u stilu: 'OK, ali ja moram djecu odvesti u vrtić. Probit ću te vaše barikade.' Na to su neki krenuli s forama poput: 'Hmmm, ja moram provjeriti ima li pošte. Odoh po poštu. Baš da vidim tko će me spriječiti da odem po poštu.' Drugi su govorili: 'Da, moram do dućana', 'Moram po grickalice', 'Moram po nešto za dijabetes', 'Moram škicnuti vladine službenike jer ih se dvoje friško razvelo', 'Moram...' Poglavica Danny se naljutio i rekao: 'Ne! Moramo se držati skupa!' Ali, eto, u ovom našem gradu ima prilično nezgodnih Indijanaca, koji kažu: 'Odoh po dijete. Mogli ste dići barikadu negdje dalje. U čitavoj zajednici imamo samo jednu brzu cestu i baš ste nju blokirali?'

'Je. Blokirali smo je', na to će poglavica Danny, 'A blokirali smo je *radi vas*.'

'Svejedno', odgovorio mu je Iron Steve. 'Ja prolazim – taj čas.' I je, a onda su se provezli i svi ostali, trubeći, tako da je ta stvar propala. Ja sam, eto, stajao sa strane s nekolicinom suradnika poglavice Dannyja, s transparentima u rukama na kojima je pisalo VIŠE NEĆEMO GLEDATI SKRŠTENIH RUKU; VODA JE ŽIVOT; i UZIMI MI PRAVA I DOBIT ĆEŠ ŠAKU U GLAVU! Čitavo to vrijeme sam si mislio: *Kako je ovo glupo. Ovo je najjadnije od svega. Ovaj grad je baš jadan.*

'Jebemu sve', rekao je na to poglavica

Danny. 'Mi smo koloniziran narod. Svi natrag na posao!'

Kako bilo da bilo, imam jednu priču za vas, a radi se o događaju koji se prije nekoliko dana zbilo u našoj zajednici. Vidite, poglavici Dannyju bilo je preko glave Kanadske kraljevske konjičke policije (KKKP) i gradskog dobrovoljnog vatrogasnog društva. Ne znam točno zašto, ali izgleda da je imalo veze sa zoniranjem i njegovom brvnarom. Poglavica Danny ima imanje tako ogromno, da njegova kuća izgleda kao utvrđeni dvorac od balvana. Kažu da se vidi iz aviona dok se približavate aerodromu. I stalno kupuje još zemlje. Navodno ima svjetla sa senzorima koji detektiraju pokret i kapiju na svom posjedu. Ima solarne ploče na krovu, vodoskok, čak i garažu punu fliper-automata iz starog Rayovog salona koji su popravljani o trošku plemena, ali su iznenada nestali kad je Rayov salon propao (tj. kad su našli drogu). Naš nekadašnji socijalni radnik za mlade sada je glavni trgovac drogom u gradu, što je stvarno žalosno. Nema veze.

'Poglavica je valjda prefin da bi živio u gradu.' Jednom sam čuo da je netko to rekao. Možda čak ja. 'Ko zna? Ovaj grad voli havajsku kupelj. Za slučaj da ne znate što je to, to vam je ono kad ste presiromašni da odete na Havaje pa sjednete u kupaonicu s frendovima, upalite tuš i okrenete ga na najvručće, ali ne palite ventilator, tako da se kupaonica zagrije, a postotak vlage raste

i vi samo sjedite i dijelite joint i smijete se i znojite, kosa vam se lijepi dok udišete miris zubne paste i šampona i baš vam je dobro. Da, kaže se da istina uvijek izađe na vidjelo ako se zateknete u divljini ili na odvikavanju ili u havajskoj kupelji s rodbinom.

Dakle, na ovom zadnjem sastanku s KKKP i dobrovoljnom vatrogasnom postrojbom – i usput budi rečeno da je to bio sastanak na kojem smo im trebali odati počast – poglavica Danny je rekao: ‘U redu, na Dan Kanade, evo kako ćemo – organizirat ćemo veliko natezanje konopca. Može? I s naše strane dovest ćemo Plemensko vijeće, svih nas dvadeset i šestoro, i sredit ćemo tu vašu bezveznu bljedoliku policijsku gardu i te vaše bezvezne bljedolike dobrovoljne vatrogasce, okej? Pokazat ćemo vam da je ovo teritorij iz Ugovora 8 – koji vam ne ustupamo i ne predajemo, okej? Potpisano 1899. godine – okej? Suverenitet, braćo! Besplatno ćemo vratiti vas bljedolike avionom natrag u Englesku – čujete šta vam kažem? A u međuvremenu, letjet ćete u onu veliku lokvu blata i bit će vam jasno tko je ovdje šef. Okej!’

Jesam li već spomenuo da voli govoriti poput Scarfacea kad ga krene? Kako. God!

Mi, zaposlenici ureda Fort Simmer, pogledavali smo se ispod oka. Telepatski smo si slali SMS poruke: ‘A majku mu. Ajme sad nema nazad! Šta ćemo sad?’

A poglavica je nastavio dalje: ‘Dovest ćemo jednu od mojih najdražih korisnica, Sheri Blaze, da vatrogasnim crijevom polije borilište. Bit će u toj rupi šljunka i gline i blata, vjerojatno će se dolje naći i nekoliko ukradenih bicikala, a vi, dečki, letite u rupu, okej?’ Preokrenuo je stol – u stilu kečera – prije nego što je izjurio van. Sjeo je u svoj kamionet, razgulio s kolnog prilaza i odjurio iz grada s ona dva repa koja su lepršala na vjetru zajedno s njegovom fudbalerkom, odvrnuvši Tribe Called Red sve do kuće da poslije tamo proba srušiti moj rekord u video igrici Galaga, sto posto. Jadno.

Rekoh: ‘Toliko o pomirenju.’

Policijci su pogledali dobrovoljne vatrogasce, koji su im uzvratili pogled i svi su počeli pljeskati rukama i smješkati se. ‘Ovo će biti fenomenalno. Važi!’

Vidio sam ih kako pokušavaju ne smijati se na poglavičin račun, ali izazvani su i meni je pritom bilo neugodno što je poglavica Danny izvrijeđao ljude koji riskiraju svoje živote za nas. Nakon toga ljudi su se nabrusili. Žene, muževi i djeca svih u muriji i dobrovoljnim vatrogascima navijali su: ‘Pokažite im sad. Pokažite im s kim imaju posla.’

Postalo je osobno. Za svakoga. Odjednom nam je to postalo sve. To me prepalo. Čak sam kod kuće odradio nekoliko sklekova radi kondicije, ali boljelo ja pa sam prestao.

Mora da je bio utorak kada je poglavica Danny ponovno odletio u Ottawa kako bi odradio svoje: pregovarao, pio, igrao bilijar, pregovarao, i tako to. Uvijek po sastancima u restoranu Keg, uz sočnu krmenadlu, umak od češnjaka i svim priložima. *Ma boli ga kurac.*

Ma daj, mislio sam si. Poglavice, zauzet si gledanjem sva tri nastavka filma o X-Men-u na letu Air Canada sve do Ottawe, po drugi put ovog mjeseca. Ode on, a mi da organiziramo ovo prevažno potezanje konopca. Točnije, ja. Svi ostali u plemenskom uredu nastavili su rezervirati svoj sljedeći godišnji odmor u Cabou i na Facebooku špijunirati svakoga u gradu.

Poglavica se vrati nazad na sam Dan Kanade. Dođe na posao i eto ti ga: 'Hej, što je ovo? Jesi ti neki super Indijanac, šta li?' kaže gledajući zidove mog ureda. Isprintao sam i objesio hrpu novih umjetničkih djela na temu *Ratova zvijezda* dok ga nije bilo: Ryana Singera, Kelly Kerrigan, Andyja Eversona, Stevena Paula Judda.

'Bok', reko, 'Dobrodošli natrag.'

Vidim da si misli: *Ti si Tł̓ch̓q Indijanac. Mama ti je gradonačelnica. Tata ti je bio gradonačelnik. Zašto uopće radiš ovdje? Tko te plaća? Koja mi korist od tebe?*

'Nema nikog osim tebe na poslu?' pita. 'Što je ovo – mačke nema pa miševi kolo vode? Gdje su svi? Ovdje slavimo samo dva praznika: rođendan malog Isusa i Dan Aboridžina, 21. lipnja.

A koliko znam, danas je samo Dan bljedolikih, je li tako?'

Šutio sam jer sam već vidio kud ovo vodi.

Ignorirao me dok je na svoja dva mobitela slao salve poruka. Da ponovim – ima dva mobitela: novi iPhone i novi BlackBerry, oba o pojasu, tik do njegovog seljačkog noža Velikog Poglavice koji mu valjda služi za rezanje osam kuglica hašiša za solo tulume u njegovoj vili usred ničega.

Kažem: 'Gospodine, sjećate li se onog velikog natjecanja u potezanju konopca koje ste najavili svima u gradu?'

A on će na to: 'Čega? Da. Ma da. Sjećam se.'

Reko: 'E pa to je baš danas. Cijeli vas grad čeka.'

Pljesnuo je rukama: 'Sad? Taman. Pa k vragu ajmo onda. Okej!'

'Da, gospodine!'

Na to uskočimo u njegov kamionet i odjurimo dolje na borilište. Oni mali repovi kojota na njegovim antenama poskakuju čitavim putem do tamo. Primijetim veliku pletenicu duhana za lulu pored volana, bome fino miriši. Sigurno svaki put kad mu sunce udari u šajbu, nahrle mirisi zemlje. Čujem kako mu se mobiteli prikvačeni za remen trljaju o plišana sjedala. Kad izađemo iz kamioneta svi su već tamo, je li? Taman se pripremaju. Čujemo: 'U redu. Idemo. Idemo!'

Dakle, Fort Simmer ima 2,500 stanov-

nika, više-manje. Službeno se govori pet jezika. To su čipevjanski, krijski, tličo, francuski i engleski. Preljep grad – i žestok po pitanjima politike, povijesti, ponosa, ljubavi, bivših partnera, mirovnih obveznica, plaćanja alimentacije, sportskih igara rukama, kocke, tombole i hokeja, kužite? Poglavica odjuri i ugura se ispred svih u redu za potezanje konopca, izguravši svakoga tko mu se našao na putu. A onda – ne lažem! – omota uže oko tijela tri puta.

Ali nije znao sljedeće: dva dana ranije imali smo petosatnu uredsku zabavu (šatro pauzu za kavu). Svi koji su se u ovom trenutku nalazili iza poglavice Dannyja u redu za povlačenje konopa, tamo su bili pozivali na pobunu. Članovi Vijeća shvatili su da su osuđeni na propast. ‘Čovječe, ma nema šanse da pobijedimo KKKP i DVD. Ti dečki žive u teretani. Ti su dečki na proteinskim shakeovima i energetskim pločicama, a žene su još najgore od svih. Zaboravi.’

Naša je grupa izgledala poput malih ušćerenih jabuka. Kako je moguće da smo svi i mršavi i debeli u isto vrijeme? Nikako nismo mogli pobijediti pa je plan bio da ja na Dan Kanade ostanem u plemenskom uredu i čekam našeg neustrašivog vođu. Trebao sam mu reći da imamo plan. ‘Što kažete, kad oni krenu: “Jen, dva, tri”, da mi svi pustimo konopac? Pa kad policajci i vatrogasci popadaju, možemo se dobro nasmijati i pozvati ih na kavu i poslije opet sve u redu, zar ne?’

Takav je dogovor trebao pasti. Ali nitko nije računao da bih ja, sanjar zvani Super Indijanc, mogao odlučiti da našem poglavici *neću ni spomenuti* taj naš trik, koji smo zajedno smislili da se dobro nasmijemo. A evo zašto nisam. Poglavica Danny je jedan obični smrdljivi gubitnik. Oduvijek je bio tu i nikad se ništa nije promijenilo. Zaredio je pravo bogatstvo na nama i našoj budućnosti. Naš grad izgleda kao ratna zona. Dom omladine zatvoren je svo ovo vrijeme; kafića nema. Sportski kompleks nekako je implodirao i sada je zgrada osuđena na propast. A što mi činimo za to vrijeme? Samo sjedimo i čekamo da se nešto dogodi. Znate, kad sam bio mali, svi su držali radio na vrhu frižidera da mogu slušati što se događa na poljima, kome treba pomoć ili gdje je taj-i-taj vidio losa. Sad su tu policijski skeneri. Sad nas više zanima tko koga tuče i baš se rastužim kad na tim svojim fotografijama gledam osmijehe naših predaka. Pitam se što bi mislili o nama, gradskim Indijancima koji ne živimo svoj život ni upola onako kako bismo mogli. Možda čak ni četvrtinu. Koji k... mene sad više raduje gledanje slika iz prošlosti od nade u bolju budućnost? To je kumovalo mojoj odluci da izvedem moju malu osobnu pobunu, moglo bi se reći.

Znači, dok smo svi mi stajali u red za povlačenje konopa, Pauline, naša tajnica, pita: ‘Jesi rekao Dannyju da ćemo svi pustiti konop?’

Odgovorim joj: ‘Aha. Putem ovamo.’

A Dave, naš vijećnik, doda: ‘Ne znam, ekipa. Omotao se prilično čvrsto tim užetom.’

Ugrizem se za jezik i spustim pogled, ma ovo će biti spektakularno.

‘Hoće li biti danas kakvih govora, poglavice?’ pita narednik. Nitko se više ne trudi pamtiti njihova imena jer se KKKP ovdje izmjenjuju brže nego što Lady Gaga presvlači kostime na nekom od svojih koncerata na YouTubeu.

‘Oduzmite nam prava’, kaže poglavica, ‘i dobit ćete šakom u glavu. Idemo’

Mi zirkamo jedni u druge i glumimo da pojačavamo stisak, a negdje u sebi si mislimo: ‘Pazi sad! I sâm to govorim u sebi, ali u isto vrijeme i: ‘O moj Boooooooooožeee!’

Znači, čitav grad se skupio i svi broje uglas: ‘Jedan! Dva! Tri!’ KKKP i dobrovoljni vatrogasci povukli su zbilja jako, ajme meni, a mi zaposlenici u uredu plemenskog vijeća Fort Simmer samo smo pustili i poglavica jebeni Danny je na to samo jebeno poletio, čovječe. To je dokumentiralo stotinu mobitela, a kasnije je u usporenoj snimci objavljeno na internetu. Okej: poglavica Danny nije samo poletio – odmotao se i okrenuo u zraku puna tri puta dok je letio. Poletio je takvom brzinom da su mu malene tenisice ostale zaglavljene u blatu, a tek bijele čarapice! Vidjeli smo mu bijele čarapice u letu, a fudbalerka mu se raširila u lepezu, ajme. A što je bilo najtužnije, bijele mu čarapice nisu čak ni bile uparene.

Znači, dok je letio vidjeli smo kako je iskolačio oči i otvorio usta prije nego što je trbuhom sletio u najveću smrdljivu rupetinu, u pizdu svijeta. U njoj je bilo blata; bilo je gline. Bilo je stvarno i nekoliko ukradenih bicikala, a on je *pljusnuo*. Uz to, na sebi je imao kožnu jaknu marke Leather Ranch. I ona svoja dva mobitela, kužite? Pa novčanik, naočale. Znači, sve je završilo u blatu. Bome je lijepo zaplivaio, šta nije? Mlati rukama i lovi zrak.

A čitav se grad valja od smijeha jer ljudi ne mogu vjerovati, kužite? Tada istupi novinski izdavač i zazove imenom poglavicu Dannyja, a njih se dvojica mrze, je li? Jer novine stalno razotkrivaju poglavičine poslove.

I nažalost – ili na sreću, ovisno o tome s kim razgovarate – poglavica opsuje baš u trenu kad su okinuli fotografiju. Vidi se ono njegovo veliko smeđe lice kako jasno izgovara: ‘Jjjjjjjjjj-jeeeeeeebbbb.’ Svi znamo da će to završiti na naslovnici, kad eto ti nekog klinca koji dotrči i kaže: ‘Ha ha ha, poglavice Danny! Moj tata kaže da si točno tamo gdje ti je i mjesto. Baš si poput prasca u — ‘, i dječak tu izgovori riječ na G.

A onda je poglavica viknuo nešto čega se otad svakog dana sjetim. Znači što je rekao? Jer, ne zaboravite, tip je veteran indijanskih ratova, je li? Kako sam ono rekao – koga je sve naš poglavica nadživio? Pape, premijere, državnike? Znači li što je rekao onom dečkiću? Rekao je: ‘Tako se

ne razgovara sa svojim pravim ocem.’

Isprva su svi pomislili da je to samo loša šala. Ali tada je dječakova mama rekla: ‘Danny, *nemoj!*’ Dečkić je rekao: ‘Mama –?’, a njegov otac: ‘Barb –?’

Na to je žena počela plakati.

A poglavica Danny je ispuzao van iz blata, pokupio što je mogao, u blatnjavim čarapicama sjeo u svoj kamionet i odvezao se. Oni repići kojota samo su poskočili na vjetru.

Dok sam ja samo stajao na mjestu i mislio kako je tako nešto mogao učiniti klincu: ‘Tako se ne razgovara sa svojim pravim ocem.’

Jadno dijete. Jadan i taj muž. Jadna i ta žena. Znaite, naši stari znaju reći: ‘Postoji Božji način, postoji ljudski način i postoji indijanski način.’ Tako kažu. Znaite, postoji nešto što se zove indijanski sud. Brutalno, zar ne? Grubijanski!

Eto, toga sam dana počeo smišljati osvetu. Posvetit ću život dekolonizaciji poglavice Dannyja. Pored sedam milijardi ljudi na ovom planetu, ja sam pronašao svoj razlog za život: da ga srušim i spasim Sjever od njega i od svih ostalih luzerskih vođa. Jednoga ću dana govoriti svojim jezikom. Jednoga ću dana podići obitelj na ispravan način. Kupit ću onu kuću koju poglavica Danny upravo nadograđuje i povratit ću svoj rekord u Galaga video-igrici koji sam postigao kad sam imao tri-naest godina.

Poglavice Danny, tvoja Bijedna Vladavina

uskoro završava. Moja superherojska moć od sada je sljedeća: posvetit ću ostatak svog života tome da te uništim. Gotov si, švalerčino. Sad će te snaći bijes sanjara iz plemena Tł̥chq̯. I, jebemu sve, bit će veselo!

Intervju s autorom

Mnoge vaše priče, uključujući i priču *Super Indijanci*, prevedenu u Antologiji, smještene su u Fort Simmer koji je ustvari fikcionalni grad prema uzoru na vaš rodni grad Fort Smith. Zašto ste toliko vezani za jedno mjesto?

Fort Smith, NWT¹, moj je *Heartland*². Tamo sam rođen i odrastao. To je mjesto kojem svakodnevno odajem počast svojim humorom, velikodušnošću, skromnošću ili šepurenjem.

Priča *Super Indijanci* je cijeli svijet u jednoj epizodi, a u središtu je odnos spram zajednice. Što vama kao članu Tł̥chq̓ plemena predstavlja zajednica?

1 Northwest Territories je jedna od dvije kanadske provincije u kojoj su starosjedički narodi većina, a nalazi se na samom sjeveru zemlje.

2 Romani za mlade čitatelje spisateljice Lauren Brook u kojoj glavna protagonistkinja, njezina obitelj i prijatelji na farmi Heartland liječe zlostavljane konje i kroz taj process zacjeljuju svoje rane. Po njima je napravljena TV serija na kanadskoj CBC mreži.

Ja sam punokrvni Fort Smithovac i Tłtchq̓ i Mountain Dene³ po majčinoj strani i zabavno mi je sve to uključiti u svoje pisanje. U svojim pričama volim pokazivati humor, nijanse, otpornost, briljantnost i dušu nas sa sjeveroistoka.

U vašim djelima se može naći dosta humora i kolokvijalnog jezika. Čitatelj se osjeća kao prijatelj kojem se kazuje priča. Možete li komentirati taj pristup?

Mislim da je pop kultura povezala različite svjetove i kad u priči spominjem E.T. ili The Cure ili He Man, čitatelji moje generacije mogu to prepoznati i reći: 'Aha, tako sam i ja odrastao!' Istovremeno volim pisati o stvarima koje me brinu, a koje sa svijetom ponosno dijelim iz svoje sjevernjačke pozicije.

Koji je položaj starosjedilačkih naroda u Kanadi i kako vaše pisanje njemu doprinosi?

3 Pleme koje je tradicionalno živjelo na teritoriju današnjih kanadskih pokrajina Alberta i British Columbia.

Bože, ovo je doktorska disertacija! Ne mogu govoriti ni u čije ime, ali ja sam ponosan što slijedim put književnih majki starosjedilačkih naroda poput Lee Maracle, Jeannette Armstrong, Beth Brant, Chrystos, Beckylane, Maria Campbell, Mini Freeman. Kad se nakon 24 godine književne karijere osvrnem oko sebe i vidim 24 knjige koje sam objavio s mojim junacima, kao i one koje su objavile te moje književne junakinje te kad danas vidim toliko drugih pisaca koji dolaze iz starosjedilačkih naroda, sretan sam. Ponizan sam pred činjenicom da toliko naših književnih majki nastavljaju objavljivati i zadivljivati nas svojim radovima.

Priča *Super Indijanci* govori o različitim zajednicama koje danas žive zajedno iako imaju povijest sukoba. Čitateljima na Balkanu to je vrlo blisko iskustvo. Kako je bilo odrastati u Forth Smithu?

Imali smo sve najbolje, pop kulturu, zemlju, naše priče, našu kulturu. Kad se sjetim da sam u školu išao s učenicima koji su bili Metis, Francuzi, Englezi, Dene, South Slavey, North Slavey, Tłtchq̓, Gwich'in, Inuit – nikome nije bilo kao nama.

Bavite se teškim temama starosjedilačkih zajednica kao što su droga, samoubojstva, obiteljsko nasilje. Iako te teme nisu isključivo vezane za starosjedilačke zajednice, one su posebno teške u kombinaciji s povijesnom traumom koju su one doživjele. Je li vam teško pisati o tome?

Mislim da je pisanje jedan od najboljih načina iscjeljivanja koje možemo sebi priuštiti. Iskoristio sam sve knjige koje sam do sad objavio da opišem šok, ljutnju, zbunjenost, čuđenje, želje i ljubav koju osjećam prema svijetu.

Pišete na engleskom koji vam je, pretpostavljam, i prvi jezik. Kakav odnos imate s jezikom svojih predaka i kako se on vidi u vašem pisanju?

Mislim da je svaka moja priča način vraćanja mojim precima. Svakom knjigom im odajem priznanje na lijep i nježan način.

Okušali ste se u različitim žanrovima: romanima, kratkim pričama, stripovima, knjigama za djecu, scenarijima i još ste pripovjedač uživo. Kako izaberete koja priča će dobiti koji oblik?

Priča je kralj. Kad mi bljesne ideja, često moram sjesti i zapitati se: 'Bi li se ovo moglo najbolje ispričati kao kratka priča, strip, knjiga za djecu, meme, roman na jednoj stranici itd., itd.' Zauvijek ću ostati posvećen učenju zanata pisanja. Zadivljen sam svime vezanim uz tu profesiju. Zahvalan sam za svaku priču koja me je ikad izabrala, zahvalan sam svim svojim urednicima i izdavačima koji vjeruju u mene i objavljuju moje priče. Imam priliku raditi i sa svojim junacima i junakinjama kao što su Christopher Shy, Julie Flett, Steve Sanderson, Christopher Auchter, itd. A najbolja stvar kad ste pisac danas je to što ne znate što će se sljedeće dogoditi ili s kim ćete imati priliku pisati. Danas je nevjerojatno dobro živjeti, hej! Mahsi cho za vaša pitanja.

Elin Anna Labba (1980.) švedska je novinarka i spisateljica. Elin Anna piše o narodu Saami, bila je glavna urednica časopisa *Nuorat* te je radila za organizaciju Laponiatjuottjudus koja upravlja baštinom švedske regije Laponia. Radi u organizaciji Tjállegoahte - Författarcentrum Sápmi u Jokkmokku koja se bavi promocijom književnosti na saamskom jeziku. Kao književnica je debitirala ove godine s knjigom *Gospoda su nas poslala ovamo* o prisilnom raseljavanju u Švedskoj koje je započelo 1919–1920. Knjiga je nastala kao izraz želje da sagleda povijest vlastite obitelji, a za nju je dobila književnu nagradu August u kategoriji publicistika.

Linnea Axelsson (1980.) književnica je i povjesničarka umjetnosti saamsko-švedskog porijekla. U književnosti je debitirala romanom *Tvillingsmycket* (2010.), a njezina epska poema *Ædnan* (2018.) dobila je književne nagrade Svenska Dagbladet i August za najbolju knjigu 2018. Nakon studija povijesti umjetnosti na Sveučilištu Umeå, Linnea je 2009. obranila doktorsku disertaciju na temu Louise Bourgeois i Rachel Whiteread. Živi u Stockholmu.

Sigbjørn Skåden (1976.) odrastao je u saamskom selu pored Tromsøa na sjeveru Norveške. Književnost je magistrirao na Sveučilištu u Yorku s tezom o karipskom pjesniku Dereku

Walcottu te na Sveučilištu u Tromsøu s tezom o razvoju saamske poezije u 20. stoljeću. Piše na saamskom i norveškom jeziku, a debitantsku zbirku poezije *Skuovvadeddjiid gonagas (The King of Shoemakers)* napisao je na sjevernom saamskom jeziku i za nju je dobio nominaciju za najprestižniju književnu nagradu u nordijskim zemljama koju dodjeljuje Nordijsko vijeće. Njegovoj drugoj knjizi poezije *Prekariáhtalávlla (A Song for the Precariat)* objavljenj 2010. prethodio je anonimno napisan i kontroverzan blog roman *Ihpil: Láhppon Mánáid Bestejeaddji (Ihpil: The Savior of the Lost Children)* iz 2008. u kojem se pojavljuje kao saamska lezbijka. Objavio je još dva romana, a za roman *Våke over dem som sover (Watch over those who sleep)* iz 2014. postao je prvi saamijski dobitnik nagrade Havmann. Treći roman *Fugl (Birds)* objavljen je 2019. Piše knjige za djecu o narodu Saami i njihovoj kulturi, kazališne tekstove i tekstove za umjetničke instalacije, uređuje i prevodi između saamskog i norveškog te živi u Tromsøu.

Synnøve Persen (1950.) rođena je u regiji Finnmark. Diplomirala je na Umjetničkoj akademiji u Oslu i postala centralna figura saamijske umjetnosti i kulture. Debitirala je zbirkom poezije *Alit Lottit Girdilit (Blue Birds Fly, 1981.)*, a druga zbirka *Biekkakeahtes Bálggis (Windless Path, 1992.)* nominirana je za najprestižniju nordijsku književnu nagradu koju dodjeljuje Nordijsko

vijeće. Nakon njih objavila je još četiri zbirke poezije *Ábiid Eadni (The Ocean's Mother, 1994.)*, *Meahci Šuvas Bohciidit Ságat (Tales Spring up from Nature's Rush, 2005.)* za koju je ponovno nominirana za nordijsku književnu nagradu te *Arktisk Lys (Arctic Light, 2007.)* i *Ruoná Rieggá Vuol Váccašit/Under Grønn Ring Vandre (Under Green Ring Wandering, 2017.)*. Objavila je i biografiju saamijskog umjetnika Jon Ole Andersen *Muora ii galgga sojahit eambo go gierdá* koju je napisala s Bente Geving. Synnøve je od studentskih dana bila uključena u političko-umjetnički pokret ČSV za prava Saami naroda, sudjelovala je u štrajku glađu 1979. te je kao svoj studentski rad 1977. godine napravila prvu neslužbenu zastavu Saami naroda. Cijeli život posvetila je borbi za saamijsku umjetnost i prepoznatost kako u norveškom tako i u međunarodnom kontekstu. Etablirana je vizualna umjetnica koja izlaže po cijelom svijetu, a rad *Sámi Flag Project* započeo 1977. bio je uvršten u izložbu *documenta14* 2017. godine.

Inger-Mari Aikio-Arianaick (1961.) saamska je pjesnikinja rođena u Finskoj koja piše na sjevernom saamskom. Osim pjesništvom Inger-Marie se u 1980-im bavila novinarstvom i fotografijom za novine *Sámi Áigi*, nakon čega je radila kao novinarka za YLE Sámi Radio. Objavila je sedam zbirki poezije i knjiga za djecu, a pjesme su joj prevedene na više svjetskih jezika. Njezina

pjesnička zbirka *Mailmmis dása* (2001.) nominirana je za književnu nagradu Nordijskog vijeća 2004. Danas Inger-Marie radi kao pjesnikinja i prevoditeljica te je jedna od najproduktivnijih saamskih pjesnikinja našeg vremena.

Richard Van Camp (1971.) pisac je iz plemena Dogrib Tłchq koji pripada naciji Dene iz Fort Smitha, Northwest Territories, Kanada. Slavu je stekao romanom *The Lesser Blessed* (1996.) koji je 2012. adaptiran za film u režiji Anite Doron. Objavio je 24 knjige među kojima tri romana, novelu *When We Play Our Drums, They Sing!* (2018.), pet zbirki kratkih priča, devet knjiga za djecu te šest stripova. Prema priči *Dogrib Midnight Runners* iz zbirke *The Moon of Letting Go* (2013.) snimljen je film *Mohawk Midnight Runners* u režiji Zoe Leigh Hopkins. Richard je karijeru započeo kao scenarist i konzultant za kulturološka pitanja na mreži CBC te je prvi Dogrib pisac koji je objavio roman. Predaje kreativno pisanje s fokusom na starosjedilačku kulturu na Sveučilištu British Columbia u Vancouveru te pripovijedanje uživo na Institutu Emily Carr. Dobitnik je nekoliko književnih nagrada za dječju književnost, kratke priče te za pripovijedanje uživo.

IZDAVAČ

Kulturtreger

Martićeve 14d, HR-10000 Zagreb

T +385 [0]1 4616 124, F +385 [0]1 4616123

info@booksa.hr, http://www.booksa.hr

BIBLIOTEKA Revija malih književnosti

UREDNIKA Miljenka Buljević

PRIJEVOD Željka Černok, Miroslav Kirin,

Goran Čolakhodžić, Maja Župan, Anja Majnarić

LEKTURA I KOREKTURA Ivana Dražić

OBLIKOVANJE đkć

PAPIR Curious Collection Matter Goya White, Munken Polar

TISAK Tiskara Zelina

NAKLADA 400

Zagreb, prosinac 2020.

Publikacija je tiskana uz financijsku podršku Grada Zagreba
i Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

Ova publikacija je tiskana uz financijsku podršku Zaklade
'Kultura nova'. Mišljenja izražena u ovoj publikaciji odražavaju
isključivo mišljenja autora i ne izražavaju nužno stajalište
Zaklade 'Kultura nova'.

Tiskanje ove publikacije omogućeno je financijskom podrškom
Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva. Sadržaj ove
publikacije isključiva je odgovornost autora i nužno ne izražava
stajalište Nacionalne zaklade.

Gradski ured
za obrazovanje,
kulturu i sport
Grada Zagreba

Resolika
kultura
i sport
Republike
Hrvatske
Ministry
of Culture

Nacionalna
zaklada za
razvoj
civilnoga
društva

Zaklada
Kultura nova

9 789538 256080